

Hatodik fejezet

A PARASZTÉLET RENDJE

Írta

BÁLINT SÁNDOR

Népszokásaink

A népéletet a közösségi (kollektív) szellem jellemzi. Né-
pünk az öregek példáját, a munkának és ünneplésnek, családi és
közéletnek, vallásnak és művészkedésnek kialakult formáit,
hagyományait magára nézve öntudatlanul is kötelezőnek érzi,
bírálat nélkül magáévá teszi, íratlan törvénynek tekinti. A nép fia
készségesen beleilleszkedik abba a hagyományos rendbe, ame-
lyet a tájszólás, erkölcs és szokás minden parancsszónál mélyeb-
ben belevés a lelkébe. Az egyén ezt az alkalmazkodást mégsem
érzi áldozatnak, mert a közösség íratlan törvényei, hagyományai
annyira természetesek, mélyen emberiek, hogy gondolkodás nél-
kül elfogadhatók. Inkább csak keretnek, mintegy a közös élet
feltételének számítanak, amelyek a paraszti közösség érdekei és
az egyén személyi jogai, feladatai között egyensúlyt, összhan-
got teremtenek. A népszokások íratlan illemkódexe, a minden-
napi életben: köszönésben, társalgásban, multságban és öltöz-
ködésben megkövetelt tisztességtudás szabályozza, mérsékli és
éppen ezért valami patriarkális előkelőséggel tölti el régivágású
parasztságunk életét. Kívülállónak ez a fegyelem kevésbé tűnik
fel, a paraztsors egyszerűnek, naívnak, könnyen érthetőnek tet-
szik és nehezebben veszi észre azt a szövevényes rendet, azt a vál-
tozatos egyszerűséget, amely a népélet szertartásos (kultikus)
felfogásában megnyilatkozik. Ez a magatartás elsősorban nyil-

vánvalóan a természet kegyétől függő, naturálgazdaságon alapuló paraszttársadalomban található meg, ahol az élet és munka sikere ezer kiszámíthatatlan tényezőtől függ. Ennek a függésnek paraszti élményéből fakad népünk tekintélytisztelete elsősorban Isten és a szellemvilág, másodsorban pedig az öregek, illetőleg az öregek példájában megnyilatkozó, törvényé emelt hagyomány iránt. Parasztságunk sokat emlegetett konzervativizmusa, bölcs egyszerűsége, körültekintő mérséklete gyökerezik ebben a magatartásban. Egyébként az egyének joga van ahhoz, hogy a közösségi szellem határain belül „javaslatokat” (ruhaviselet, tánc, dalolás, szokások, stb. egyéni és helyi változatai) tehessen, amelyeket esetleg az egész falu magáévá tesz. Népünk szokásvilágában, a parasztélet rendjében így jelentékeny közösségképző erő nyilatkozik meg, amelynek nagy nemzeti értékét alig kell bizonyíthatnunk.

A következőkben a magyar nép lelkivilágának, parasztságunk szellemi kultúrájának a hitvilágban és szokásokban megnyilatkozó jellegzetességeit mutatjuk be.

A népi hitvilág, vallásos élet

A néplélek legfeltűnőbb megnyilatkozásai a *babonák*. Ezekről a furcsa hiedelmekről a kutatás megállapította, hogy jórésükben ősi idők maradványai, amikor még az emberiség másképpen gondolkozott, tudása kezdetlegesebb, lelkivilága gyermetegebb volt és így a jelenségek okait másban kereste, mint a mai „művelt”, iskolázott ember. Bizonyos, hogy a babonák csak a mi szemünkben, a mi gondolkozásunk szerint tetszenek naívnak, hihetetlennek. A néplélek egészen természetesnek, magától értetődőnek találja őket, bár megmagyarázni, okukat adni ritkán tudja. Népünk babonáiban egyébként a magyarság ősi hitvilágának számos eleme kövült meg. Amikor ugyanis áttértünk a keresztény hitre, akkor ősvallási képzeink voltaképpen fölöslegessé váltak. Mégsem tűntek el teljesen: lappangóan, üldözötve, nem egyszer keresztény külsőbe öltözve, napjainkig fennmaradtak.

Az egyszerű embert a tanultak elemző gondolkodásával

szemben az *egységbefoglaló* gondolkodás jellemzi. Ami az egység bármelyik részével történik, a néphit szerint ugyanaz éri az egészséget is. A legtermészetesebb egység maga az ember, akinek mindene: testi megjelenése, családja, munkája, sorsa titokzatos kölcsönhatásban áll egymással. Így ha valakinek a rontó tudománnyal rendelkező *bűbájos* bizonyos előírt körülmények között megszerzi a hajaszálát, lábanyomát, azzal hatalmába kerítette az egész embert is. Ezért szokták a levágott haját, körmöt elégetni, a kihullott fogat elásni, hogy ártó kézbe ne jusson. Ha valakinek a földjén megszedik a harmatot, „harmatot húznak”, akkor a föld egész termését is megszerzik maguknak. Napnyugta után, amikor a gonosz lelkek ideje beköszönt, nem szívesen adnak ki a házból semmit sem, különösen tejet nem, nehogy megrontsák a családot, jószágot. Ha valaki a megszerzett részt varázslattal elpusztítja, az egésznek is bele kell pusztulnia. Egy XVIII. századbeli boszorkánypör tanúsága szerint az egyik boszorkány így fenyegetőzött: „No, Márton, ha egy kis gatz veszek a kezembe a házadtul, úgy megcselekedhetem vele, hogy mindenestül ki köll veszned e világbul!”

A néphit az időbeli egymásutánt gyakran indokolatlanul oksági viszonyoknak fogja fel. Ebből a szemléletmódból is sűrűn keletkeznek babonás képzetek: a tükör eltörése szerencsétlenséget jelent, ha valaki után kinyílik az ajtó, hamarosan meghal, a bal szem viszketeése örömről, a jobbszemé pedig szomorúságról ad előzetes hírt.

A rontás ellen természetesen védekezni is lehet, sőt meg is lehet előzni. A védekezés sokféleképpen történhetik. Így *fokhagyma* nyelésével, viselésével, amelynek kellemetlen szagát a boszorkányok nem állják. Különös fontosságot, kiváló gonoszűző erőt tulajdonít a nép a *vasnak*. Az ajtóküszöbre még a városokban is sokszor patkót szögeznek, hogy a belépő gonoszt messze riasszák a háztól. Jégverés idején baltát, nagykést dobnak ki a szabadba, az ott nyargaló garabonciások megfélemlítésére, elpusztítására. A csecsemő pólyájába vasdarabot, leginkább kulcsot tesznek, hogy a bűbájosok ki ne cseréljék „váltott gyerekkel”, stb. A vas varázsserejébe vetett hit az emberiség egyik legnagyobb szellemi forradalmával, a vaskorszak kialakulásával kapcsolatos. *Tylor*, a néptudomány megalapítója szerint „a vas

elűzi a tündéreket és egyéb szellemeket s hatalmukat megsemmisíti. Ezek a szellemek eredetileg a kőkorszak teremtményei s az új fém előttük gyűlöltté és veszedelmessé lett.”

A rontás elleni védekezésnek másik általános, de ma már hanyatlani kezdő módja az, hogy az elhárítást *meztelenül* kell végezni. Hogy a férgektől megmenekedjék a ház, a szegedvidéki gazdasszonynak nagypéntek hajnalán meztelenül kell háromszor körülszaladnia. Tűzvész, jégeső, járvány idején ajánlatos hasonlóképpen cselekedni. Régente a falu levetközött asszonyai, lányai össze is fogtak, hogy a közösséget fenyegető veszedelmeket, bajokat együttesen hárítsák el. Néha haszonszerző varázslatokat is végeznek meztelenül. Egyes helyeken meztelenül kell vetni, a lánynak karácsony éjszakáján meztelenül kell tükörbe néznie, hogy megláthassa benne jövődöbelijét. A meztelenül végzett eljárások abban a hitben gyökereznek, hogy a meztelenség az ember hatóerejének teljességét jelenti.

✕A gonoszűzésnek másik ősrégi módja a *ráolvasás*, ráimádkozás. Erre nem mindenki alkalmas. Megértéséhez tudnunk kell, hogy a nyelvnek a néphit szerint bizonyos esetekben mágikus ereje van: a kimondott szó nem száll el nyomtalanul, a szóval kifejezett kívánság, átok teljesezésbe mehet, megfogható. Miután a betegség a gonoszlélek műve, ráolvasással, ráimádkozással, azaz a legerősebb szellemre, az Istenre való hivatkozással távozásra lehet kényszeríteni, ki lehet űzni a betegből és így meggyógyul. Szegeden például a hályogos szemre ezt szokták imádkozni: *Hasadj hályog a Jézus haláláért, oszlj termés a Jézus mönybemeneteliért, vér a vízre mőnjön, sütétség a sárba mőnjön, világosság ezőn vaknak szőmire gyűjjön! Boldogságos Szűz Mária, Isten anyja azon tejjel mosogassa, kivel Szent Fiát táplálta!*

A primitív ember s részben még a mai parasztság is állandó szorongások között él. Lelkében és környezetében állandóan a jó és rossz küzdelmét érzékeli. A mindennap robotjába kozmikus távlatokat visz, életét és munkáját Isten ügyének érzi, lelkéért világok kelnek küzdelemre, Isten és a gonosz egyaránt számot tart rá. Neki kell döntenie, választani, helytállani. A sors tudatnak ezt a kemény élményét, a természet könyörtelennek látszó törvényét a néplélek valami gyermekes bizalommal, a való-

ság megbecsülésével, valami szentferenci természetességgel el-lensúlyozza.

Népünk mindenképp hisz a személyes gondviselő Istenben, ki alkalmas időt ad és a jószághoz szerencsét, megáldja termését, munkáját, családi életét. A csapások ellen általában nem zúgolódik. Vallása tehát nemcsak elvont tan, hanem gazdag élményforrás is számára. Az ünnepeket különleges szertartásokkal is megüli, bensőségebbé teszi (betlehemezés, pünkösödés stb.) A születés, házasság, halál ünneplésében nem elégszik meg a hivatalos egyházi szertartással, gazdagon átszővi mágikus mozzanatokkal, vallásos utalásokkal. Munkáját, mindennapi életét szívesen ajánlja Istennek és egyes szenteknek oltalmába. A szenteknek egészen sajátos hivatásuk alakult ki a katolikus néphitben. Szent Dömötör a pásztorok, Szent Vendel a jószágtartó gazdák, Szent Péter a halászok, Nepomuki Szent János egyéb vízenjárók, Szent Orbán a szőlőgazdák, Szent Anna az asszonyok védőszentje. Tűzvész idején Szent Flóriánhoz, járvány esetén pedig Szent Rókushoz, vagy Szent Rozáliához folyamodnak segítségért. A protestáns magyar nép hitvilága külső megnyilatkozásaiban természetesen eléri a katolikusokétól, de alapvető vonásaiban sokban megegyezik vele.

A népi vallásosság nem egyéni (individuális) megnyilatkozás, hanem közösségi (kollektív) kultusz. A templomban nem hallgat, nem vonul félre, hanem belekapcsolódik az istentiszteletbe. A nép fiától távolesik az elmélkedés, a magányos imádság. Annál jobban szereti a közös éneket, az együttes imádkozást, a vallásos életnek csoportos formáit, így a körmenetet, búcsújárást. Miután az elvont vallásos szemlélet a néptől idegen, ezért nagy szerepük van a vallásos környezet érzékelhető tárgyainak: képeknek, szobroknak, kegytárgyaknak, szentelményeknek (virágvasárnapi barka, úrnapi virág, stb.), amelyekről a mindennapi életben is bizalommal vár segítséget.

A keresztény hitvilág — mint látni fogjuk — mélyen bele-szántott népünk szellemi életébe. Pogány hagyományainkat általában nem törölte el, hanem összehétközítette a maga tanításaival. Így a kereszténység bölcs alkalmazkodása számos ősi hiedelmünk fennmaradását tette lehetővé.

A PARASZTÉLET RENDJE

Születés, házasság, halál

Az emberi élet három nagy szüksége a *születés, házasság, halál*, amellyel a maga módján minden ember szembenéz. A valóság, költészet, tudomány örök forrása a létnek e hármas titka, amely a népnél még nem csupán családi esemény, nem anyakönyvi tény, nem orvosi, illetőleg jogi művelet, mint a modern városlakó embereknél. Sokkal több ennél: misztikus kényszerűség, a közösség ünnepe, amely ősi, kultikus színezetéből mai napig is sokat megőrzött. A nép jellegzetes mágikus lelkialkatánál fogva Isten rendelését, ajándékát látja benne és egyszerű természeti törvényként el sem tudja képzelni. Már a primitív-pogány népek is titokzatos szertartásokkal, mélységes emberi elragadtatással ünneplik létünknek e páratlan fordulatait, amelyeket soha meg nem ismétlődő egyszerűségük csak még fenségesebbé, még titokzatosabbá tesz. A kereszténység fölülmúlhatatlan megértéssel egyeztetette a primitív kultuszt a maga liturgikus igényeivel. Nem lépett tehát fel a hagyományok külső formái, beidegzett mozdulatai és megnyilatkozásai ellen, hanem csak belső tartalmukat alakította a maga tanításai szerint, azaz a régi mágikus szokásoknak misztikus értelmezést adott. A néplélek költői magatartását nem törölte el, hanem megnemesítette a maga kegyelmi rendjében, jelesül a kereszttség, házasság, utolsó kenet szentségében. Ezzel természetesen a megkeresztelkedett magyar nép körében a régi szokások mellett maga is új hagyományt kezdeményezett. Így érthető aztán, hogy számos népszokásunk még a protestánsoknál is a középkori liturgiában gyökerezik.

A *gyermek* népünkénél egészen a legújabb idők szomorú „felvilágosodottságig” nagy tisztesség. A gyermektelen házaspárt bántja a *nincstelenség*. Ha a gyermekáldás elmarad, inkább örökbefogadnak valakit, nevüket ráruházzák, mert — mint Szedgen mondják — *nem akarják kutyára hagyni a nevüket*, más szóval nemzetségük emlékezetét szeretnék fönntartani.

A *várandós asszony* ideje a születendő új élet érdekében tele van szigorú kiváltságokkal. Terhességének minden mozzanata jelképes jelentőségű, amely magzata életére is döntő hatással lehet. Iparkodnia kell tehát a kedvező körülményeket elősegíteni, a kedvezőtleneket megakadályozni. Ebben a törekvésében

környezete is mindenben a kezére jár. Különös tiszteletben részesül, hiszen az újszülött nemcsak a nemzetség öröme, hanem esemény az egész kisebb emberközösség életében is.

A terhes asszonyt a néphit, de általában minden vallás kultikus szempontból „tisztátalannak” tartja. Ez azonban voltaképpen a környezet bölcs kiméletének bizonyossága. Ezt a szempontot a terhességet annyira jellemző tilalmak megítélésénél nem szabad figyelmen kívül hagynunk. A várandós asszonymak esküt tenni, tanuskodni nem szabad. Temetésen nem vehet részt, sírba nem nézhet, hiszen az új élet érdekéről van szó. Nem szabad bizonyos munkákat elvégeznie, mert a néphit a szükséges mozgulatok és szülés között mágikus kapcsolatokat és akadályokat teremt. Nem szabad a kemencét fűtenie, mert ezzel a maga belső égését, szenvedését fokozná. Nem szabad vásznat fehérítenie, nehogy lebetegedéskor a halál halotti gyolcsot hozzon neki. Egész magatartásában van valami etikettszerű. Az asszonymak óvakodnia kell attól, hogy mostani állapotában megcsudáljon valamit, mert ez gyermeke sorsára, külsejére is hatással lehet, ha másképpen nem, anyajegyvet fog a testén viselni. Az állapotos asszonymak minden kívánságát teljesíteni kell, mert az az általános hiedelem, hogy a kívánság a magzattól ered. *Tunyogon* (Szatmár) beszélnek, hogy egy terhes asszony szőlőt óhajtott. Nem adtak neki és így lopni kényszerült. A csősz rálőtt, halálosan találta. Amikor felboncolták, a megevett szőlőszemet a gyermek szájában találták meg.

A vajudó asszony fájdalmainak enyhítésére, szülésének megkönnyítésére sok helyen még a legújabb időkig is övet viselt, amelynek az volt a hivatása, hogy a leselkedő gonosz lelket távol tartsa. Már a XIII. századból való *Pray-kódexben* olvashatunk olyan áldásformulát, amelyet a papok cédulára írtak és a beteg asszonyra tettek. Szent nőknek ereklyéi is különösen fogatosak voltak ilyen fájdalmak idején. Hazánkban hosszú időn át híres volt *Szent Margit asszony öve*, amely a pozsonyi klarisszák birtokában volt. Nehéz esetekben messze vidékekre is elkérték tőlük. E szokásnak nyomai ma is megvannak az ország egyes vidékein, amikor a szenvedő asszony anyja a maga fejreváló kendőjét köti rá és három ízben keresztet húz rajta. Az asszony vajudásában sokszor tesz búcsújárásra fogadalmat.

Ha a *szegedvidéki* asszony érzi órája közeledését, asszony hozzátartozói elkészítik a gyermekágyat, a *Boldogasszony ágyát*. Tiszta szalmát tesznek bele, leterítik lepedővel. Az ágyra szűnyoghálót tesznek, amely a gyermekágyast elrejtí a gonoszok rontása elől. A Boldogasszony ágyába fokhagymát, kakukfűvet, kenyeret, meg sőt tesznek. Mindezeknek elhárító, illetőleg ortalmazó rendeltetésük van. Tesznek azonkívül kést is bele, hogy éle a gonoszt elriassza. Minden nap föl szokták szentelni a *háromkirályok vizével*, azaz a vízkereszt napján szentelt vízzel, aztán felajánlják a Boldogasszony kegyelmetességébe. Az asszony nyakára olvasót, mellére az úgynevezett *Hét mennyei szent zárt*, azaz népies imádságok és áldások gyűjteményét teszik, amely a nép hiedelme szerint különösen elhalálózás esetén foganatos. Feje mellett ott van az imádságos könyv is. A háromkirályok vizéből különben a gyermek legelső fürösztő vizébe is öntenek. A gonoszok elűzésére szolgál a piros kendő is, amelyet a szűnyoghálóra vetnek. Az újszülött karjára szintén piros szalagot kötnek. Az asszonnak a Boldogasszony ágyában nem szabad *fékető* nélkül feküdni, mert az a hiedelem, hogy Mária is mindig hordott fejkötőt. Ez a szokás abból az időből maradt fenn, amikor a ruházkodásnak még szigorú rendje volt. Ekkor a fejkötő a tisztas asszonyi állapotnak volt a jelképe. Az asszony különben arccal az ablak, azaz a világosság felé fordulva szüli meg gyermekét. Az újszülött fiúgyermeknek sokféle pénzt, vagy könyvet adnak a kezébe, hogy gazdag, illetőleg okos legyen.

Általánosnak mondható hiedelem, hogy a gyermekágyat Szűz Mária példájára hat hétig kell feküdni. *Göcseji* néphit szerint azoknak, akik ezt nem tartják meg, a másvilágon pótolni kell. Az ilyen asszonyoknak hét hétig kell a Jordán vízében fürödniök, mert csak ott tisztulnak meg teljesen. Már az Ótestamentum (Mózes III. 12.) tisztátalannak tartja a gyermekágyasokat. Ez a hiedelem az Újszövetség népéhez is átkerült, illetőleg fennáll. Nem jó egyedül hagyni a gyermekágyas asszonyt, mert ilyenkor a gonoszoknak különös hatalmuk van rajta: megölhetik, gyermekét kicserélhetik. A szlavóniai *Szentlászlón* a gyermekágyas református asszony éjszaka nem alszik, hanem átölelve tartja magzatját, hogy valaki meg ne váltsa. Tilos kimennie a palócoknál, moldvai csángóknál még az ud-

varra is. Tiltják a dologtól, a házbeliék ruhájának érintésétől, a vetemény látásától, a vízhez való közeledéstől.

A gyerekágyas asszony gyermekét régen addig nem szoptatta, amíg meg nem keresztelték. Pogányt nem táplált. A gyermeket keresztelés előtt *Nemtudomkának* hívják, hogy a gonoszok így meg ne tudják, mi lesz a neve, különben a keresztelésig könnyen megronthatnák. Keresztnévül országszerte egészen a legutóbbi időkig a gyerek születésnapjára, vagy a hozzá legközelebb eső, sokszor „kimondhatatlan” nevű szentnek a nevét választották. A keresztszüléket már előre kiszemelik.

A *gyimesi csángóknál* az újszülöttet azonnal átküldik a komákhoz, hogy kereszteltessék meg. Keresztelés után visszaküldik az anyjához, de ősi szokás szerint ruhájába pénzdarabot kötnek és gyolcsot is adnak ajándécul. A gyolcsba a megszentelt élet jelképül viaszgyertyát is takarnak. Az ország több részén szokásos, hogy az igazi keresztszülőkön kívül *lógós komákat* is választanak. E ma már értelmevesztett szokásnak eredete egyházi hagyományra megy vissza. Ezek voltak valamikor az *adstantes in ceremoniis*, vagyis azok, akik a keresztelés ünnepélyes szertartásánál jelen voltak, utána pedig a keresztelői lakomán résztvettek. A szokásból csak ez utóbbi, világiassá vált mozzanat maradt meg. A keresztkomák megválasztásának evangéliumi sugallatát mutatja, hogy a XVIII. század folyamán a nemes *Jezerniczky*-család gyermekeit mindig koldusok tartották keresztvízre.

A gyerekágy tartama alatt a beteg asszony természetesen nem gondoskodhatik családjáról. Szép példája népünk együttérzésének, hogy ilyenkor a rokonok, szomszédok hordanak válogatott, ünnepi eledelt az egész háznépnek.

A gyermeket általában a keresztanya, a komaasszony viszi a keresztelőre a bábaasszony kíséretében. A keresztelés díja sokfelé a fiúért egy kakas, a lányért pedig egy tyúk. Hazatérve *Szegeden* így szólnak: *Dicsértessék a Jézus! Pogányt vittünk, keresztény báránykát, búvó galambot hoztunk!* Ezt háromszor ismétlik. Bent a szobában a gyermeket leteszik a földre és a család valamelyik férfitagjának kell fölemelnie. Ez ősrégi hagyománynak, a gyerek elismerésének, nemzetségbe fogadásának töredéke.

Ilyenkor keresztelői lakomát is szoktak tartani, amelyet

sokféleképpen neveznek. Az Alföldön *csök*, a Székelyföldön *radina*, Dunántúl pedig *paszita* a neve. Analógiája a legközelebbi rokon népnél is feltalálható. Az a hiedelem, hogy aki csököt nem tart, annak szerencsétlen lesz a gyermeke, hiszen nem esznek, isznak a boldogságára. A csökbe meg szokták hívni a keresztszüléken és a bábaasszonyon kívül a legközelebbi rokonokat és a szomszédokat, akik a vendégségbe többfelé repedt cserépedényeket visznek, a ház ajtaja előtt földhöz vágják, hogy az újszülött megrontására leszelődő gonoszokat elriasszák a zajával. A lakoma végén Szegeden a keresztanya kezébe veszi az újszülöttet, néhányszor a levegőbe lendíti e szavakkal: *Erzsébet mondotta, Mária fogantatta, Szent József tartotta: édes Jézusom növészd meg ezt a kicsit nagyra!* Hasonlóképpen cselekszik a keresztapa is, ő azonban ezt mondja: *Ábrahám hirdette, Dávid énekelte, János keresztelte: édes Jézusom, térítsd meg ezt a pogányt a keresztségre!* A régi jó időkben *Kemenesalján* a református gazda gyermeke születésének örömeire a paszitán egyházi, vagy iskolai alapítványt tett, amelyhez a jelenlevő vendégek is szerényebb összeggel hozzájárultak. Akik szegénységük miatt nem tehetnék meg, azok helyett a keresztszülék, esetleg rokonok, szomszédok tartanak csököt.

A nép bízik Isten irgalmasságában, tehát nehezen tudja elképzelni, hogy halva született, vagy keresztleetlenül elhalt gyermek elkárhozzék, elessék Istennek színelátásától. E szegény lelkek is sóvárognak a megváltás után, ezért nekik is kiszolgáltattják bizonyos körülmények között a keresztséget, még pedig a *János-keresztség* formájában. Eredete ismeretlen. Sokfelé úgy vélik, hogy azoknak a gyermekeknek, akik keresztelés előtt halnak el, nem tud a lelkük nyugodni. A temetők, meg a faluk környékén járnak siránkozva mindaddig, míg valaki meg nem kereszteli őket. Az ilyen gyermekeket *idétlennek* nevezik. Aki éjszakának évadján az idétlen siránkozó lelkével találkozik, annak meg kell őt keresztelni. Ezt kell mondania: *Én téged megkeresztellek az Atyának, Fiúnak és Szentléleknek nevében. Ha fiú vagy: légy Ádám, ha leány vagy: légy Éva!* Ugyanakkor az illető ruhájából is dob egy darabkát zálogul a kósza léleknek, mert ez igazolja majd őt, hogy megkeresztelték. Ezután a sírás elnémul, a lélek megszabadul és mennyországba jut.

Ha az asszony Szűz Mária példájára a gyermekágyat kife-
küldte, fölkelése után sok helyen először is a templomba megy,
ahol a pap áldásban részesíti. Ez az *avatás*. Ilyenkor az asszony
ünneplőbe öltözik, gyermekét is szépen fölékesíti. Komaasszony
társaságában útközben kalácsot osztogat a szembejövőknek, hogy
senki rosszát ne akarja a kicsijének. Asszonybarátai ezalatt oda-
haza szétszedik a gyermekágyat, szalmáját elégetik, hogy a rontás
ne foghasson rajta.

Már a gyermek bölcsőjében következtetnek későbbi termé-
szetére, foglalkozására, házasságára, olykor a halálára is. Így,
ha a markát összeszorítja, fukar lesz. Ha álmos természetű, ak-
kor nem él hosszú életet. Legnagyobb gond a kisdud életbentartá-
sa, amelyet mágikus törvényekkel és szokásokkal vélnék szol-
gálni. Így sokáig nem nyírják meg, nehogy hajaszála rontó
kezekbe jusson. Féltik a szemveréstől, megcsudálástól. A becéz-
getés mellett *kis csúnyának*, *förtelmesnek* nevezgetik, hogy ezzel
a kicsinyléssel mintegy elhárítsák a gonosz lélek érdeklődését.
Ha nehezen kezd járni, koldus botjával ütögetik meg a talpát.
Hasonlóképpen ha lassan tanul beszélni, akkor koldustól kért
kenyérrel etetik meg. A néphit ugyanis a koldusokban Isten sze-
gényeit látja, akiknek imádsága, holmija szerencsét hoz a csa-
ládra. Az ország több katolikus vidékén a beszélni még nem
tudó gyermekeket virágvasárnap elviszik a templomba, hogy
szájuk mihamarabb megnyíljon. Ez a hiedelem a jeruzsálemi
kisdudok virágvasárnapi hozsannázásával kapcsolatos. Ha a kicsi
beszélni kezd, édesanyjának első dolgai közé tartozik, hogy meg-
tanítsa imádkozni.

A felnőttek szívesen eljátszadoznak a karonülő gyerekekkel:
nevetetik, hintáztatják, csiklandozzák, miközben rigmusokat is
mondanak neki. *Somogyban* a gyerek ujjait hajához, arcához,
szeméhez, szájához, orrához érintik és rendre mondják: *Itt az
erdő, itt a templom, itt vannak az ablakai, itt megy be a pap, itt
húzzák a harangot giling-galang!* Az *egyedem-begyedem*-féle mon-
dókákban talán még ősi varázsigék rejtőzködnek, amelyeknek
eredeti feladata a növekedés, egészség előidézése volt. Az ősi
néphit mágikus világa a népmesékben, a kereszténység pedig
mélyértelmű játékokban, így a betlehemezés, pünkösddőlés ha-
gyományjaiban válik a parasztgyerek életreszóló élményévé.

Ezekben a játékokban sokszor találunk szerencsekivánatokot is, hiszen a néphit szerint a kisgyermek kérése különösen kedves és foganatos Isten előtt.

* * *

Lassan-lassan a gyermek legény-, illetőleg lánysorba serdül. A *legényavatás*, legénykeresztelő valamikor titokzatos szertartások között történt, amelynek egyes csökevényes nyomaival ma is találkozunk. Így többfelé az új legény a régiek közül *keresztapát* választ magának, aki borral leönti, mintegy megkereszteli. Ettől fogva keresztapámnak, illetőleg keresztfiámnak szólítják egymást, még ha nincs is nagy korkülönbség közöttük. Más helyeken az avatás erőpróbával jár együtt, amelyet áldomás követ. A felavatott legénynek most már joga van dohányozni, kocsmába járni, táncba lányt hívni, verekedésekben részt venni. A legénytársaságok, legénycéhek életét régebben egyházi és világi előírások is szabályozták. A tisztes mulatságra, a legények illendő magatartására a *legénybíró* ügyel föl, aki vagy legénytársai bizalmából, vagy pedig valami virtuskodás (lóverseny, bírkózás) révén jutott tiszthez.

A lányavatás egyszerűbb, rendesen a táncbahívással történik. A legény a lányt tegezi, ez viszont magázza, sőt kendezi. A fiatalság ismerkedése rendesen kalákán, fonóban, lakodalmakon, bálakban, búcsúkon történik. A mulatságon fel-felhangzanak a *házasító dalok*. Egy legényt meg egy lányt, akikről tudják, hogy szívlelik egymást, *összedalolnak*. A már tréfássá satnyult szokásnak eredetileg egybevarázsló célzata volt. Egyes helyeken a legénybíró és néhány társa ünnepélyesen hívja meg a lányt a mulatságra. Ha a mulatságon a lány megsérti a legényt (ha nem megy el vele táncolni), akkor *kitáncoltatásnak* teszi ki magát. Ez abban áll, hogy a megsértett legény valamelyik pajtása a lányt elhúzza ugyan táncolni, de nóta közepén hirtelen magára hagyja és felszólítja, hogy a mulatságból távozzék. Másfelé pedig az ajtóig táncoltatják, majd kipenderítik. Effélékből természetesen sokszor kerekednek nagy verekedések.

Az ország több vidékén, főleg *Somogyban* és *Zalában* szokásos a *mátkálás*. Ez abban áll, hogy leányok, ritkábban legények *fehérvasárnap mátkatál* küldésével komának fogadják egymást.

Ez szorosabb barátságot, később pedig a házaséletben keresztkomaságot jelent.

A legények, lányok élete és mulatsága, illemtana és szokásai egyaránt a házasság előkészítésére, sikerére irányulnak, hiszen parasztfelfogás szerint Isten törvényével, a természet rendjével ellenkezik a *rideg* (magányos) élet.

* * *

A második szükség a *házasság*: az élet forrása és beteljesedése. A nép különös jelentéssel, a hagyományoknak és jelképeknek ezer szálával fonta körül minden mozzanatát. E hiedelmeknek és szokásoknak jó része még ősi, primitív kultusznak maradványa, amely napjainkig fennmaradt és szívósan ellenállott a civilizáció külső beavatkozásának, szűrítő hatásának. A házasságot, vagy legalább is az erotikus élményt a primitív-pogány népeknél is kötött formák, kultikus előírások és szertartások jellemzik és szabályozzák.

Ősidőkben nálunk is megvolt a nomád népeket annyira jellemző *nőrablás* (Rege a csodaszarvasról). Az *eladólány* elnevezés viszont a nővásárlásra utal, amikor a lány apjának kártérítést, köteles ajándékot adtak, mert a lány kiválásával a család, nemzetség megfogyatkozott. A kereszténység hatása alatt később ezt az ajándékot a házasságban elvesztett ártatlanság kárpótlásaként kezdték értelmezni. A *menyasszony*, *menyegző*, *menyecske*, *menye* szavaink a *menyét* szóval, *hölgy* szavunk pedig a hermelint jelentő *hölgymenyét* szóval függenek össze. Mindezek az elnevezések az ősi nővásárlás maradványai, amikor a leány apjának a pénzt kifejező prémmel fizettek. A nőrablás és nővásárlás mozzanatai házassági népszokásainkban töredékesen, sokszor már értelmüket veszítve ma is élnek. Az eljegyzésnek és esküvőnek ma már tréfássá vált alkudozásai, huzavonái régi jogszokás emlékezetét őrzik.

Népünk házasságát jórészt még ma is az *endogámia* jellemzi. azaz általában csak egyfalubeliek, azonos vallásúak és nemzetiségűek lépnek frigyre egymással. Ezt a *matyók* még nem régen is olyan szigorúan vették, hogy a legénynek még más utcabeli lányhoz sem volt szabad járnia. Ebben kétségtelen részük

van az egyházi tilalmaknak, illetőleg az idegenektől való ősi tartózkodásnak. Lényegében azonban a közösség iratlan törvényeinek, kultuszjá emelt hagyománynak engedelmeskednek e magatartással.

A házasság előkészítése régebben a szülők dolga volt, az érdekelt fiataloknak elvileg nem igen volt beleszólásuk. Ez a gyakorlat a paraszttársadalom patriarchális szellemében, a föltétlen szülői tekintélyben, meg a belőle sarjadzó felelősségtudatban gyökerezik. Természetes dolog, hogy gyakorlatban a választásból a fiatalok mégis kivették a részüket, amikor szüleik figyelmét arra irányították, aki iránt rokonszenvet éreztek, illetőleg közölték velük, hogy milyen házastársat szeretnének maguknak.

Figyelemreméltó, hogy a multságok régebben nem a puszta szórakozást szolgálták, mint manapság. Az volt a hivatásuk, hogy az ismerkedést, a házasság útját előkészítsék. Ilyenek a lakodalmi multságok, bálak, búcsúk.

A *búcsú* nemcsak a lelki újjászületésnek, hanem a fiatalok összekerülésének is alkalma. Fokozottabb mértékben állott ez a régi időkre, amikor az Egyház a méltatlan ünneplést szigorúan üldözte és a zajos multságokat szinte csak a farsang idejére és a búcsú napjára korlátozta. E kezdetben bizonyára kultikus jellegű táncra a lányok egész hozományukat, kelengyéjüket is magukkal vitték. Ilyen *leányvásár* nyomaival ma is találkozunk több híres búcsújáróhelyünkön, mint *Máriapócon*, a Baja mellett *Vodicán* és *Máriagyüdön*, ahol különben nemcsak katolikus, hanem református fiatalok is megjelennek. E szokásnak maradványa, hogy sokfelé még ma is elvárják a házasulandó sorba jutott fiataloktól, hogy házasságuk előtt búcsút járjanak, azaz új életük kezdetén mintegy lelki magányba vonuljanak vissza.

A *lánycérés Szegeden* vagy személyesen, vagy alkalmas rokonságbeli asszony: *követasszony*, másképpen *gügyü* útján történik, aki bizalmasan megtudakolja a leánynak és szüleinek szándékát. Érdekes dolog, hogy lánycérés idején a beleegyezést, vagy elutasítást, a biztató igent, vagy az elhárító nemet lehetőleg már kezdetben szimbólikus jelekkel adják a kérő tudtára. Kímélni akarják érzékenységét, emberi büszkeségét. Így a *szegedi tanyákon*, ahol a távolságok miatt a fiatalok nem igen ismerhetik egymást, ahol tehát az első benyomásnak döntő jelentősége van:

két p...árba borti töltenek, az egyiket a kérő, a másikat pedig a lány számára. Ha mindketten isznak belőle, az azt jelenti, hogy kölcsönösen tetszenek egymásnak. Ha nem isznak belőle, vagy csak az egyik iszik: a dologból nem lehet semmi. Továbbra is tisztességgel elbeszélgetnek, majd barátságosan elbúcsúznak egymástól. A történetek után mindkét fél tudja magát mihez tartani. Ismeretes a *szűrét kitenni* eredeti jelentése is. A lánykérőbe jött palóc legény szűrét a pitarba akasztotta. Ha távozás közben az ereszet alatt találta meg, ahová a lány közben kitette, mátkaságról nem lehet szó, ne fáradjon mégegyszer.

A kérő elfogadása körülbelül annyit jelent, hogy a lány most már nem hallgat meg más kérőket, a legény pedig nem megy másik lány után. A legény esténként meglátogatja a lányt. Néha mulatságra is elmennek. Jellemző, hogy a lányt a legény becsületére bízzák, nincs idősebb nőkisérője. Ez kölcsönös bizalmatlanság volna. A fiataloknak a jegyesség előtti időközben alkalmuk nyílik egymás természetének megismerésére, összemegledésre. Közben az öregek bizalmasan az anyagi kérdéseket beszélnek meg, döntenek gyermekeik hollakásáról. A régi *házközösség* (az egész nemzetség együttlakása) bomlása óta már nem általános szokás, hogy a legény vigye haza a lányt, különösen ha a lány egyetlenegy. Sokfelé a lány és hozzátartozói *ház-tüznézőbe* mennek a legényékhez.

Ha minden jól megy, azaz a fiatalok kitartanak elhatározásuk mellett és érzelmeiket az öregek hozzájárulása is szentesíti, akkor következik az eljegyzés, vagy *kézfogó*, amely régebben az Egyház áldásával járt együtt. A fiatalok kezét adnak, vagyis a házasesetre tesznek ígéretet egymásnak. Ilyenkor van a *jegyváltás* is, az eljegyzés külső kifejezése. A vőlegény jegykést, jegypénzt és jeggyűrűt ad a mátkájának, a menyasszony viszont selyemből való jegykendőit. Ezt a jegykendőt a vőlegény elviszi a belsőszebben az esküvőre is. Az újasszony fejét evvel kötik be legelőször. A palócoknál *szégyenbokrétát* kap a legény és ezt esküvője napjáig a kalapja mellett köteles viselni.

A kézfogó természetesen szűkebbkörű lakomával jár együtt, amelyre az ételt, italt *Szegeden* a vőlegény hozzátartozói hozzák magukkal. A kézfogón megegyeznek a násznagyok, nyoszolyók, vőfélyek személyében. Kijelölik az esküvő és a vele kapcsolatos

lakodalom napját is. A hosszú jegyességet nem szeretik. Az esküvő előtt három héttel *szemre mennek*, azaz jelentkezik a papnál, hogy kihirdesse őket. Sajátos, hogy *Gigén* (Somogy) a harmadik hirdetésre fekete gyászruhában megy a menyasszony, mintegy siratva gondtalan lányságát.

A kézfogó és esküvő közötti időszak a fiatalok számára tele van tilalmakkal, hiszen a rosszakaró emberek ártó szándékát, rontását kell kikerülniök. Így *Szegeden* a vőlegény régebben nem adott senkinek sem kezet, mert boldogságába kerülhetett volna, ha olyannal fogott volna kezet, akinek bűbájos tudománya van.

Lakodalmat általában csak *újságkor*, azaz holdújulásakor ülnek, hogy a hold módjára a fiatal pár is gyarapodjék, régebben, amikor az egyházi tilalmak még elevebben hatottak, csak a *nagyfarsangon* (Vízkereszt és Hamvazószerda között), a *zöldfarsangon*, vagy *báránfarsangon* (Húsvét és Pünkösöd között) és a *kis farsangon* (új hortól Szent Katalinig) különösen hétfőn, szerdán és szombaton. Ezek az időszakok azért is alkalmasak, mert ilyenkor *nincsen nagy dologidő*. A lakodalomba a *vőfély* (vőfény) szokott hívogatni.

A vőfély a parasztlakodalmak szertartásmestere. Gondoskodik arról, hogy a menyegzőn a régi tisztos hagyományok, szokások a maguk csorbítatlan épségében érvényesüljenek. E tradíciók jelentésével már sokszor a násznép, sőt maga a vőfély sincs tisztában, mégis érzik, hogy ezeknek valamikor különös hivatásuk volt: a mátkapár oltalmára szolgáltak, a kedvező körülményeket mágikus eszközökkel elősegítették, a rontó szándékot pedig megakadályozták. A régi előírásokat tiszteletben kell tehát tartani. A vőfély a házasodásnak és lakodalomnak egyes mozzanatait versezettel, rigmusokkal kíséri, amelyek nemcsak gyönyörködtetni akarnak, hanem a költészet egyik ősi hivatásának megfelelően varázsló célzataik is vannak. A vőfély az érdekelt személyeknek: vőlegénynek, menyasszonynak, örömszüléknek szószólója. Ő áll helyt, ő beszél a menyegző hősei helyett. Ő az, aki intézkedéseivel és szavaival az események megfelelő lefolyását biztosítja, kultikus rendbe és egységbe foglalja. Bibliái párhuzamaival Istent akarja idézni, hogy együtt legyen a fiatalokkal, akik az Ő dicsőségére szövetkeztek egymással. A vőfély szerepében tehát van valami a primitív mágusok és a középkori ének-

mondók hivatásából, feladatköréből. Verseiben a XVI. századi házassági énekek hagyományai rezegnek tovább. Jelvénye a *fővirágzott bot*, amely az élet fájának szimbóluma.

A lakodalom előtt való este harangszó után kocsikon mennek a menyasszony ágyáért, amely a házasság jelképe és amelyet régebben az Egyház áldásban részesített. Az ágyért a vőlegény valami szimbólikus összeget fizet, a nővásárlás csökevényeképen. Tréfából, amit csak megfoghatnak, ellopják az új pár számára. Ez is a régi nőrablás nyomait őrizte meg. Ilyenkor tartják a lányosháznál a *siratót* is, amikor a menyasszony régi életétől búcsúzik. A *möldvai csángóknál* a menyasszony és vőlegény *csókos pohárt* oszt a sirató alatt. Kezet csókol a nála idősebbeknek, a fiatalabbaknak pedig arcát csókolja meg. Utána poharat ad mindenkinek, szüleinek, testvéreinek, vendégeknek.

Végre elkövetkezik a vőlegény *öröme napja*, a *menyegző*. A vőlegény és násznépe a vőfély vezetésével rendesen délután elmegy a menyasszonyért, hogy az esküvőre vezesse. Igen sok mesterséges, tréfásan szőtt akadályt kell legyőzniök: nem akarják őket beereszteni, megismerni, néhol találós kérdéseket kell megfejtetniök. Mindezekben talán még a két nemzetségnek küzdelme lappang, amelyet a menyasszonyért folytatott valamikor egymással. Végre sikerül bejutniok a lányosházba és a vőfély előadja jövételüknek célját. Erre valaki mást akarnak rájuk erőltetni menyasszony gyanánt. Végül is a kérés csak meghallgatásra talál. A menyasszony készülődésének idejét táncsal, vagy még nem régen is találós kérdések megfejtésével töltik el, amelyek legnagyobb részben a kereszténység tanításairól, titkairól szólnak. A *Nagyküüllő vidéki* református székelyeknél a menyasszony és vőlegény násznagya között ilyen párbeszéd fejlődik ki:

Mi a legrégebb? — Isten. Mi a legjobb? — Isten és a fősvény lélek, aki ezzel be nem telik. Mikor erősítette a Teremtőt teremtett állat? — Akkor, amikor az angyal vigasztalta Krisztust a szenvedésben. Kivel jó lenni? — A Krisztussal. Mi drágább a világnál? — Egy üdvözülendő lélek, mert azért Krisztus ontott vért. Kinek keserű a világ? — Akinek a Krisztus édes. Mi igen rút? — A vén ember isteni félelem nélkül, a gazdagság alamizna nélkül, a szegény, ha kevély és az igazságot nem követő bíró. Miért szeretik az emberek a szép asszonyokat? —

Azért, mert azoktól nem sajnálják az atyafiságot. Ki volt az az ember, aki egy rossz embertől drágább kincset kért a világ minden kincsénél? — Arimathiai József, amikor Pilátustól kérte a Krisztus testét, hogy eltemesse. Hova süttött a nap csak egyszer, mióta a világ teremtetett, aztán soha? — A tenger fenekébe, amikor a tenger megnyílt Mózesnek. Mi az oka, hogy a férfi keres feleséget és nem az asszony férjet? — Mert a férfi azt keresi, amit elvesztett.

Közben a menyasszony is elkészül. Öltözete általában mindenütt fehér, amely ártatlanságát jelképezi. Menyasszonyi koszorúja szintén tisztaságának bizonyosága. Öltözetén egyetlen öltést sem szabad ejtenie, az öltözködésben sem szabad neki közreműködnie. Ezen a napon királykisasszony, akinek udvarhölgyei, a koszorúslányok vannak segítségére. A cipőjébe *Szegeden* Máriahúszast tesznek, azaz olyan régi ezüstpénzt, amelyen Mária képe van. Ha menetközben rontásba lépne, a Szűzanya oltalmazza meg. A menyasszonyt a rontástól sokfelé úgy is védik, hogy amerre csak megfordul, elsöprik az utat előtte.

A vőfély és a koszorúslányok a menyasszonyt a vőlegény és a násznagyok elé vezetik. A vőfély az ajtófelet pálcájával megkopogtatja, mire a násznép elcsöndesedik és kezdetét veszi a *búcsúztatás*, amelyet a jelenlévő vendégsereg felállva, az embere pedig kalaplevéve hallgat végig. A menyasszonyt édesapja, édesanyja, testvérei, keresztszülei és lánybarátai veszik körül. Általában ebben a sorrendben búcsúztatja a vőfély tőlük. Utána megindulnak az esküvőre. A menetet a vőfély vezeti, akinek a kezében sokfelé tele palack van, a palack nyakán díszes fonatos kalács. Esküvő után a bort is, kalácsot is elkínálgatja és arra törekszik, hogy minél többen kapjanak belőle. A nászmenet élén különben a felkendőzött, felpántlikázott zászló, a hegyén piros alma, a szerelem jelképe. Nagy a zaj: a kurjantás, dalolás, lövöldözés, zeneszó nemcsak az általános jókedvet fejezi ki, hanem egyúttal a rontószellemek elriasztására is irányul.

A katolikusoknál régebben a nászmenetet a pap a templom ajtajában várta. A menyasszonyt megáldotta és ő vezette be, mint Krisztus jegyesét a templomba. Az esketés nászmise keretében történt. A pap palástjával terítette le a jegyeseket és így vette ki esküjüket. Az ország több részén a szertartás után hozzá-

tartozói a menyasszony fejére fehér kendőt terítenek még az oltár előtt. Ez a szokás a középkori liturgiából maradt fenn, éppen úgy, mint az *oltárkerülés*. Az új pár a násznéppel együtt háromszor megkerüli az oltárt. Esküvő után Göcsejben és a palócoknál a harangozó, vagy a ministráns gyerekek bezárják a templomajtót és csak akkor nyitják ki, ha megajándékozzák őket. Ezzel szolgálatukat jutalmaztatják meg. A vőlegény többfelé alalmazná szokott osztogatni a templom ajtajában álldogáló koldusoknak, a gyerekeknek pedig cukrot szór. Az ország egyes részein az esküvő után a templom előtt eljárják a *pap táncát*, amelynek valamikor kultikus hivatása lehetett és régi külföldi párhuzamokból következtetve, bizonyára a pap is résztvett benne.

Szintén a katolikusoknál ősrégi szokás, hogy a gazdag menyasszony díszes esküvői ruháját a templomnak ajánlja föl, hogy miseruhát készítsenek belőle. Manapság is legalább a menyasszonyi fátyol vagy csokor kerül az oltárra, különösen kegyhelyeken.

A nászmenet dalolás közben érkezik meg a legényes házhoz, a menyasszony új hajlékához. Az otthonmaradt asszony nép kezében égő gyertyával fogadja őket, még ha nem is alkonyodik. A vőlegény és menyasszony a ház ajtajában kettészakít egy peracet, ami annyit jelent, hogy kenyerüket ezentúl már meg fogják osztani. Máshol az örömapa vezeti be a menyasszonyt, bemutatja az örömanának, a vőlegény testvéreinek, az atyafiságnak, mintegy befogadja a maga nemzetségébe. Olykor körülvetik a házban is. Az ételt megkavarja, megkóstolja, mézes kenyeret eszik vőlegényével és a násznéppel együtt, sóprút nyomnak a kezébe, kisgyereket ültetnek az ölébe. E szokások mágikus célzata nyilvánvaló.

Voltaképpen ezután kezdődik a lakodalmi multság, most már végképpen összevegyülnek a meghívott vendégek, akiket a násznagy előtt vagy a vőfély, vagy pedig valamelyik bátorszavú legény köszönt be. Rendszerint most hozzák ajándékaikat is, ha már előre nem küldötték volna: süteményt, bútort, edényeket, házieszközöket s különösen az új asszonynak fejrevaló selyemkendőt, asszonyi sorsának szimbólumát. Mindent föltétlen újat, amelyet még senki sem használt. Szép példája mindez a népi összetartásnak, amellyel megkönnyítik az új pár életét. A legsze-

gényebb vendég sem állít be ajándék nélkül a lakodalomba. A lakodalmos virágok, továbbá a menyasszonyi fátyol és koszorú beszerzése több helyen a koszorúslányok kötelessége. Ők is tűzik föl a meghívott férfivendégek kalapjához, újabban a gomblyukába. Kivétel a *vőlegényvirág*, amelyről a menyasszony gondoskodik és ő is tűzi föl neki az esküvő előtt. Régebben általános szokás volt az is, hogy a vőlegény ingét a menyasszony hímezte.

A menyasszony hazahozatala és a vacsora közötti időben Szegeden egy nóta a *lagzinézőké*. Ilyenkor a lagzinézők táncolnak egymással, de a lakodalmos nép is megtáncoltatja a hívatlanokat. A lagzinézőket egyébként kint a kapuban meg szokták kínálni a boron kívül lagzikaláccsal, amelyet rendszeren rostában visznek ki hozzájuk. E szokás megértéséhez szükséges tudnunk, hogy valamikor az egész falu hivatalos volt a lakodalomba. A népesség szaporodásával, a gazdasági viszonyok nehezedeésével azonban ezt a régi hagyományt nem lehetett fönntartani, tehát ehhez a kiségitő megoldáshoz folyamodtak.

Lassan elérkezik a vacsora, az ünnepi lakoma, a násznép együtlevése, amelynek hajdan kultikus színezete volt. A vacsoránál az új pár a koszorús párokkal a násznagy asztalánál foglal helyet. A vőlegény fején végig fennmarad a kalap, hogy férji tekintélyét a jövőben biztosítsa vele. Az új pár elé többfelé *életfát* állítanak. A rajta függő alma- és dióalakú süteményekkel a házasság gyümölcseire, a szaporodásra céloznak. Az új pár együtt, egy tányérből eszik, egy pohárból iszik. A menyasszonyt ilyenkor igyekeznek megtréfálni: lyukas kanalat, fából, nádból faragott kést adnak neki. Készítetik, hogy sokat egyék. Tudnivaló, hogy a kövérség a néphit szerint Isten ajándéka, egyben a család virágzásának jele. Máshol meg nem illik enni a menyasszonynak.

A vacsorát a vőfély köszönti be hosszú, víg versezettel. Mielőtt hozzáfognának, a násznagy imádkozásra áll fel. A vacsora étrendje különben vidékenként más és más, de még nem régen is általános volt a köleskása. Lakodalmaink kásaevése még talán az ugor időkre nyúlik vissza. Bizonyára kultikus jellege van: a szaporodásra utal. Amikor a búzakenyér lett mindennapi eledelünk, akkor a kása bizonyos tisztes színezetet nyert és a hagyományos, nagy alkalmakhoz fűződő lakomákon elmaradhatatlanná vált. A kásától szedte vacsorakor a szakácsné állítólagos égési

sebei miatt bekötözött kezekkel a *kásapénzt*. Egy fakanállal sorra bökdöste a vendégeket, míg nem vetettek neki valamit sebeinek orvoslására.

Egyes helyeken a vőfély a paradicsomi házasságszerzésről, továbbá az ószövetség jámbor frigyeiről, különösen Ábrahám és Sára szerelméről szól. Az ország keleti vidékein pedig a nagyvőfély és kisvőfély nyilvánosan vitatkozik a házasságról. Az egyik védelmezi, a másik támadja. Mintha a barokk idők nyilvános templomi disputái kelnének életre egy pillanatra. Mindkettő az Írásból merít, végül a védő győzedelmeskedik.

A vacsora után veszi kezdetét az igazi multság, a tánc. A lakodalmakban egész századunkig általában a bőrduda járta, amely néha egy szál hegedűvel párosult. Ma már csak egy-két elaggott képviselője van a régi, kiterjedt dudásrendnek. Feltűnő, hogy a nép az ország több vidékén a cigánymuzsikát nem szereti. Nem tud a ritmusára táncolni, nem tud mellette mulatni, a cigány legtöbbször nem ismeri az öregebb nemzedék nótáit, ezek meg az ő műdalkészletét. A cigányok helyett, olykor mellettük, újabban parasztzenekar alakult ki.

A lakodalom fiatalok és idősebb nemzedékek együttes multsága lévén, az öregek ellenkezése miatt a modern, idegen táncok eddig sokfelé nem tudtak még a lakodalomban meggyökerezni, ha a bálokban táncolják is. Öreg emberektől néha még látni jellegzetes régi táncokat, köztük solo-táncot is. A fiatalok tánckészsége már nagyon megromlott.

Vacsora után tehát a vőfély engedélyt kér a násznagytól a menyasszony „felszabadítására”. Az engedélyt megkapván, a menyasszonyt megtáncoltatja, majd felszólítja a nemzetség férfitagjait, hogy sorban, azaz koruk és rokonsági fokuk szerint táncoltassák meg a menyasszonyt. Ez a *sortánc*, vagyis a menyasszony jelképes befogadása a vőlegény nemzetségébe. Utána *szabad a tánc*. Sokfelé a vőfély, vagy külön kijelölt *táncmester* gondoskodik a tánc rendjéről, amikor a párokat névszerint táncba rendeli. E felszólítás elől kitérés nincs.

Éjfélutánban következik az új pár lefektetése jellegzetes szertartások kíséretében. Az asszonyok égő gyertyával kezükben kísérik a menyasszonyt menyegzős ágyához. Egyes helyeken lefekvés előtt a vőfély leveszi a menyasszony szűzkoszorúját és botjára

tűzve viszi vissza a mulatságba. Valamikor karddal vágta le a fejéről. Másfelé a keresztapa a vőlegényt is megfosztja a menyegzős virágtól. A menyasszony lehúzza a vőlegény csizmáját. A vőlegény a menyasszony homlokát érinti vele, hogy elsőbbségét e döntő pillanatokban, amikor mindennek különös jelentősége és célzata van, jelképesen kifejezze. Olykor az ifjú pár megőrzi menyegzős ruháját, de ezentúl már csak egyszer viseli. Akkor is úgy öltöztetik bele, útjukon is elkísérik, amikor az örökös házába, a temetőbe viszik őket.

Hajnal felé zenezóval ébresztik az új párt. Az újasszonyt felkontyolják, bekötik a fejét, azaz asszonyi állapotát külsőleg is kifejezésre juttatják. A menyecske illendőségből ellenkezik, sirdogál, de végül is megadja magát új sorsának. Amikor elkészül, a vőfély bevezeti és bemutatja a násznépnek. Most a *menyasszony tánca* kezdődik. A násznagy két egymásra helyezett cseréptányért tart a kezében, ezeket mondogatva: *eladó az új asszony, eladó az új asszony*. Aki meg akarja venni, azaz táncolni szeretne vele, pénzt vet az alsó tányérba. A násznagy ilyenkor ugyanis felemeli a borítékul szolgáló felső tányért. Amikor az új asszonyt eléggé megtáncoltatták és már nem igen akad vevője, akkor az új ember nagyobb pénzüsszeget hajítván a tányérba, a *vőlegénytáncot* járja el vele, majd kiragadja a lakodalmas nép közül. Ilyenkor más természetesen nem táncolhat. A tánc végén a násznagy az egyik tányért összetöri; a benne lévő pénz az új pár első keresete.

Reggelfelé jönnek a lányosháztól a *kárlátóba, hérészbe*. A kárlátók „elszállott madarukat” szokták keresni, másszóval az újasszonyt látogatják meg. Néhol az új pár égő gyertyával, zenezóval megy az ugyancsak zenével érkező menet elé. A vőlegényes háznál megvendégelik őket, majd hosszú táncra perdülnek, aztán pedig eltávoznak. Távozás előtt a menyasszony násznagya több helyen a menyecskét a vőlegény nemzetségének szeretetébe ajánlja.

Reggel felé Szeged vidékén az újasszony megmosdatja és megfésüli a lakodalom férfitvendégeit, hogy frissebbek legyenek. Az újasszony fáradságáért ajándék jár. A palócoknál ilyenkor van a *porkolás*, más néven *hajnaltüze tánc*. A vendégsereg zenezóval kimegy a falu főterére, a közösségi élet színhelyére és a

vőfély a magával hozott szalmát meggyújtja. Régebben a menyasszony hajából levágtak egy fürtöt és azt a tűzön elégették. A násznép körbefogódik és zeneszó mellett körül táncolja a tüzet, a menyecske pedig többször átugrik rajta. Utána megkínálja a vendégeket, majd ismét visszatérnek a lakodalmas házba. E szokásnak bajelhárító hivatása van, hogy az újasszonyon rontás ne fogjon.

Reggel az új pár Szeged vidékén el szokott menni a misére. Ez a szokás bizonyára középkori hagyományra utal, amikor az esküvőre következő reggel a pap újra áldásban részesítette a fiatalokat. A liturgikus szokás ugyan megszűnt, de a hálaadásnak e laikus módja még ma is él. Több helyen ilyenkor szokott az újasszony *avatása* is lenni. Néhol zeneszóval mennek és akiket útközben találnak, kaláccsal kínálják meg, a menyecske pedig minden szembejövőt megcsókol. A templomban a menyecskének most már természetesen nem a lányok, hanem a fiatal asszonyok között van a helye. A reformátusoknál a napa, vagy a násznagya vezeti be a templomi családi székbe. Ez a *székfoglalás*.

A lakodalom ma már egy napra korlátozódott, régebben azonban több napig is eltartott. A lakodalom végén valamikor megfőzték a *kitolókását*, vagyis az asszonyok kásás kanállal készítették távozásra a kényelmes vendéget. A násznagy néhol *kiszólja* a lagzit, azaz megköszöni a gazdának a szíves vendéglátást és megáldja az új párt.

A lakodalom után az újasszony sokfelé hét napig nem mehet ki új hajlékából. Mint mondják, azért, hogy megszokják, helyesebben, hogy meg ne rontsák. Szeged vidékén a lakodalom után egy-két napra az *újasszony poharát* ülik meg. Ilyenkor a legközelebbi hozzátartozók jönnek össze lakomával kapcsolatos, csöndes, meghitt vendégségre. Az újasszony telepohárral sorba kínálja a megjelenteket. Ezek aztán felköszöntik, hogy kezdődő új élete szerencsés legyen, urával együtt sok örömmel, kevés bajnak legyen részese. Ilyenféle ünnepet másfelé is tartanak, amikor a menyecske először tesz bizonyosságot gazdasszonyi rátermettségéről.

A házassággal lezajlik az élet első szakasza, ünnepi gondtalansága, az előkészület ideje. Most következik az emberi hivatásnak betöltése: az élet szakadatlan folytonosságának, örök esz-

ményeinek szolgálata a család és munka alkotásaiban. Nemes kötelesség ez, amelyet népünk a halál órájáig magasztos komolysággal teljesít.

* * *

A harmadik szükség a *halál*. Az emberiségnek egyik legmélyebben gyökerező hite, hogy életünk a halál után nem szűnik meg, hogy a halállal új élet kezdődik. A primitív pogány felfogás a másvilági életet az itteni folytatásának képzeli el. *Ódaát* is éppen úgy él a halott, eszik, iszik, vadászik, mint itt a földön. El kell tehát a halottat mindazzal látni, amire a túlvilági életben szüksége van, különben megbosszulja magát, az élők megrontására, elragadására tör. A *hazajáró lélektől* való félelem magyarázza a primitív népek halottkultuszát: kedvében akarnak járni, tisztelik, hogy békében hagyja az élőket. A kereszténység hirdette minden embernek Isten előtt való egyenlőségét, rajta volt tehát, hogy a rabszolgaság megszűnjék. Iparkodott azt az ősi pogány temetési szokást is megszüntetni, hogy a rabszolgát megöljék és elhalt urával együtt eltemessék, azt tanította, hogy Istennek tetsző cselekedet, ha valaki lelkének üdvösségéért szolgáját fölzsabadítja. Ismeretes dolog, hogy az ősmagyarok lovukkal együtt temetkeztek. Az Egyháznak hovatovább sikerült azonban a hátramaradottakat rábírnia, hogy a veszendőbe menő lovat inkább adják oda annak a monostornak, ahová a halottat eltemetik.

A halál gondolata népünk lelkében nem okoz különösebb szorongást, hiszen a végső adósságot minden anyaszültjének le kell rónia. Vannak olyanok, akik koporsójukat még életükben, javukorukban megveszik és olyan helyre teszik, hol állandóan szemük előtt van. A haldokló legtöbbször maga kívánja a Szentséget, illetőleg az Úrvacsorát. Ha valaki nehezen hal meg, azaz a gonosz lélek meggyötri, a papnak valamelyik egyházi ruháját, vagy a templom kulcsát teszik párnája alá, hogy a kisértőt a szent dolgok közelsége elriassza. Hogy haláltusáját megkönnyítsék, több helyen kiveszik az ágyából és leteszik a földre, hiszen a föld porából vétetett és oda is kell visszatérnie. Katolikusok égő szentelt gyertyát adnak a kezébe.

Amikor a halál bekövetkezik, az ajtó kilincset szentelt víz-

87 Asszonyok rátétes és hímzett bőrködmönben (Cigánd, Zemplén vm.)

88. Fiatal menyecske főkötővel (Bélapátfalva, Borsod vm.)

89. Sárközi viselet (Sárpilis, Tolna vm.)

90. Mezőkövesdi kisleányok

91. Szuhai nők (Heves vm.)

92. Körösfői leányok (Kolozs vm.)

93. Torockói leány

94. Fialat asszony és leány
(Daróc, Kolozs vm.)

zel meghintik, hogy a gonosz ne merjen bejönni a halott lelkéért. A matyók kinyitják a ház ablakát, hogy a halott lelke könnyebben repülhessen Isten elé. Ősrégi hiedelem a léleknek madárként való elképzelése. Ilyenkor mindig csillag fut le az égről, annak jeléül, hogy lélek szabadult a földi rabságból, a test börtönéből. Általános szokás, hogy a tükröt letakarják, az órát megállítják, a tüzet kioltják, a halált közlik a jószággal. Ha a gazda hal meg, a lovakat kicsapják a szabadba. A halottat különben megfürösztik, felöltöztetik, sokszor a menyegzős ruhájába. Koporsójába úrnapi virágot tesznek, lehetőleg olyat, amelyen a Szentség pihent az úrnapi sátorban. Kezére csavarják az olvasóját, hóna alá nádból való keresztet tesznek. A reformátusoknál zoltárkönyvet, bibliát helyeznek a koporsóba. Mindez a gonosz lélek megfélemlítésére, elriasztására szolgál. Természetesen a használati tárgyakról: zsebkendőről, fésűről, pipáról, tőről, jegyűről sem feledkeznek meg. Fialat halott koporsójába ezenkívül rozmaringot is raknak, amely a virágszimbólikában az örök szeretetet jelképezi. Az a hit, hogy a föld alatt befolyja a tetemet. Az eladólány-halottat, mint Krisztus jegyesét, menyasszonyi ruhába öltöztetik. A palócoknál a haját nem fonják be, homlokát koszorúval övezik. A somogyi reformátusok a halottal még nemrég is vele temették fehérneműjét mind, egész ládásul. Ha fiatal lány halt meg, tulipántos ládáját egész kelengyével együtt a ravatalnál helyezték el, majd vele temették. Ezen a vidéken a gyász színe fehér.

A *virrasztásban* részt vesz az egész nemzetség. A siratóasszony énekel és fennhangon imádkozik, a többiek mind elismétlik. A gyászban az egész falu osztozik, megadja az utolsó tiszteséget a halottnak azzal, hogy még a legnagyobb dologidőben is megjelenik a temetésén. A katolikus halott éneklésén, búcsúztatásán az énekesasszony gyertyát osztogat az atyafiság, szomszédok és barátok között. A pap keresztjére, zászlókra több helyen fehér kendőt kötnek.

A sírt sokfelé a hozzátartozók ássák meg. A koporsót régebben a *Szent Mihály lován* vitték a temetőbe. Ezzel az elnevezéssel a halottat Szent Mihálynak, a mennyei seregek fejedelmének oltalmába ajánlották. A kis halott koporsóját keresztanyja viszi ki a hóna alatt a temetőbe. Legény-, vagy lányhalott temetési me-

netének élén a katolikus Alföldön egy lány, illetőleg legény viszi a menyegzős hangulatnak megfelelően a *szűzpárnát*, amely fehérszínű és mirtuszágakkal díszített. *Atyhân* (Udvarhely) még a mult században is egy férfi lovagolt kibontott hajjal, kardosan a koporsó előtt, kezében a lefelé fordított sírkopjával. A sírba belelőttek, hogy a gonoszt elriasszák belőle. Behantolás után a lovas a zászlós kopját a sírra tűzte. A földbeszúrt kopjának eredeti rendeltetése némelyek szerint az volt, hogy a halottat odaszögesse a sírjához, ne zavarhassa az élőket. Különb en eredetileg a sírkövel is ezt akarták az élők elérni, csak később vált emléket megörökítő díszítéssé.

Sajátos, feltétlenül pogány eredetű szokás a *halottas tánc*, amelyről még a közelmultból is elég sok híradással rendelkezünk. Ez abban áll, hogy a házasulandó sorba serdült halottat ki kell házasítani, el kell lakni a menyegzőjét, mert ehhez joga van. Ellenkező esetben hazajár. Így *Pécskán* (Arad) a mult század derekán, mindjárt a temetési szertartás után elkezdtek a fiatalok ott a sírnál táncolni. Otthon, a halottas háznál pedig torát, lakodalmát ülték meg, mintha valóságos menyegzőről lett volna szó. Nem lehetetlen, hogy amikor a kereszténység Krisztus jegyeseként, vagy a mennyország vőlegényeként kezdte emlegetni a fiatal halottat, voltaképpen e pogány szokás megnevesítésére törekedett.

A meglettkorú halott emlékezetét közvetlenül a temetés után *torral* ülik meg, amely a család vagyoni körülményeihez képest dúsabb, vagy szerényebb lehet. A torban egy teríték illetetlenül marad: ez a halott része. Az odakészített ételt koldus kapja meg, régebben azonban kivitték a sírra. Lakoma közben az énekes-asszony énekelni szokott. Így egyebek között sor kerül a *Kánai menyegzőre* is, hiszen a halál az Örök Vőlegénnyel való egyesülés. E magyarázat mögött valószínűleg szorongás képzete is lapang. A lakodalmas hangulat a visszakivánkozó lélek megtevesztésére szolgál: keresi a szomorkodókat és vigadozókat talál helyettük, nem hiányzik senkinek.

A középkorban szentelt borral kinálták meg azokat, akik útrakelnek, búcsúzkodnak, hogy *Szent János áldása*, azaz a Szent János napján szentelt bor az út veszélyeitől és kísértéseitől megoltalmazza őket. Ezért itattak a haldoklóval is ilyen szentelt

bort, aki olyan tartományba készült, ahonnan nem tért még meg utazó. A megmaradt szentelt bort azután a halotti torban itták meg a halott emlékezetére és lelkének üdvösségére. A szegedi halotti torokban az énekesasszony még ma is maga elé vesz egy üveg bort és egy kosár fölszelt kenyeret, elénekelvén fölöttük a Szent János áldását:

Szent János áldása szálljon ezen házra,
A bennelakókat fordítsa vígságra.

Szent János áldása szálljon a fejünkre,
Búnkat, bánatunkat fordítsa örömré.

Utána a kenyérrel és borral sorba kínálja a torozókat, meg az ajtóra sereglett koldusokat.

Mindenszentekkor kalácsot sütnék és szétosztják a temető kapuja előtt várakozó koldusok között. Sokfelé ezt a templom előtt szokta a koldusbíró szétosztani. Halottak estéjén annyi gyertyát vesznek, ahány halottja van a családnak. Egyszerre csak egy szálát gyújtanak meg és addig imádkoznak mellette, amíg el nem lobban. *Jászladányon* legújabbán az a szép szokás alakult ki, hogy a hősök emlékművénél este a négy világtáj irányában négy koporsóforma rácsozatot állítanak fel. A messze idegenben, ismeretlen sírokban porladozó katonák emlékezetére hozzátartozóik gyertyát gyújtanak s e rácson helyezik el. Országszerte szokásos ilyenkor a halottakért való harangozás. Göcsejben mindenki maga harangoz, még pedig annyi verset, ahány halottja van. Ezen a napon sütnék, főznek, nagy lakomát csapnak. Egész éjfélig szól a muzsika. Ez bizonyára a régi pogány engesztelő torok csökevénye. A vidám hangulattal a hazajáró lelkeket akarják megtéveszteni.

Népünk halottjairól mindennapi imádságaiban is meg szokott emlékezni. Jellemző *szegedi* szokás, hogy ha evés közben a kenyérből szórakozottságból újabb darabot vagy falatot vágnak le anélkül, hogy az előbb leszeltet már megették volna, akkor ezt szokták mondani: *Éhezöm van!* — és a család távollevő vagy elhalt tagjaira gondolnak. Ha az elhalt családtagra gyanákszanák,

akkor a koldusnak — akiben a néphit a földön vándorló Krisztus alakját látja — alamizsnát adnak, hogy imádkozzék a halottért.

Az egyszerű népet igen érdekli halottjainak másvilági sorsa. Bizalommal fordul a *halottlátó*khoz, akik felvilágosítással tudnak szolgálni az elköltözöttek felől. Különösen a *dormándi* és *novaji* (Heves) halottlátó asszonyokat emlegették még a közelmúltban is országszerte. A dormándi asszonyról beszélnek, hogy mindenki halottjáról meg tudja mondani, hol nyugszik, hol van a lelke, kell-e érte misét szolgáltatni. Megérezte, ha bizalommal fordult hozzája, a gúnyolódókat elutasította. A novaji tudós asszonyról meg azt írják, hogy bármikor készen volt beszélni a halottakról, nem várva be még azt sem, hogy föltegyék a kérdést neki. Sokan próba kedvéért élőkről kérdezősködtek. Ilyenkor azonban minden harag nélkül közbeszólt: kár volt idefáradni, menjen haza, ott várja friss egészségben az, akiről hallani akar. Ha csakugyan gyászolót látott maga előtt, akkor magábamélyedten beszélni kezdett a halotról. Ő maga különben buzgó katolikus volt, aki sokat szokott imádkozni.

A jeles napok

Az esztendő paraszti élményében a természettel, az évszakok váltoásaival való meghitt kapcsolat tűnik föl leginkább. A parasztélet és munka sikere jórészt a természettől, illetőleg a természet Urától függ. Az esztendő jeles napjai az egész paraszti közösség ünnepei, tehát jelentős hagyományőrző, összetartó szerepük is van. A hozzájuk fűződő szokások, hiedelmek és szertartások túlnyomóan ünneplő: részben áldáskérő, részben engesztelő jellegűek. Biztosítani akarják a föld termését, a jószág egészségét és szaporodását, végső fokon a család boldogulását és jövőjét, el akarják hárítani az ártalmat, rontó szándékot. Az esztendő paraszti képzetkörében — mint látni fogjuk — ősi, primitív hagyományok keverednek a keresztény hitvilág és liturgia elemeivel. A keresztény ünnepek sokszor helyettesítenek, illetőleg nemesítenek át pogány kultuszokat.

Az esztendő kisebb természetes szakaszokra, évszakokra osz-

lik, amelyeknek jellege a népéleten: munkán és ünnepen egyaránt meglátszik.

A tél jórészt bent a házban, a család hajlékában telik el. Téli népszokásainkban ezért van valami meleg, közvetlen ünneplésség, erőtörő öröm. Középpontja a karácsony, amely a népnél voltaképpen évkezdetnek számít. Az ádventi és karácsonyi szokásokat jórészt éppen ez magyarázza, a kezdődő új esztendő befolyásolására irányulnak: a fiatalok jövő sorsukat akarják kifürkészni, a gazdasszony a háztartást akarja megtartalmazni és gyarapítani, a gyerekek szerencsét kívánnak a felnőtteknek.

Az ádventi népszokások már *Katalin* napjával kezdődnek. *Katalin* (nov. 25.) és *Borbála* (dec. 5.) napján főleg a lányok szeretnék varázslataikkal kipuhatolni, hogy a jövő esztendőben férjhez mennek-e, illetőleg ki veszi el őket. Rendesen gyümölcsfaágot állítanak vízbe, ha karácsonyra kizöldül, biztosak lehetnek férjhezmenésük felől. *András* napján (nov. 30.) egész nap böjtölnek, este férfiruhát ráknak az ágyukba, mert így megálmodják, ki veszi el őket.

Különösen gyerekek várják nagy izgalommal *Szent Miklós*, vagy *Mikulás* (dec. 6.) napját. *Szent Miklós* a középkorban a diákok védőszentje volt. Névünnepe fényesen megülték. A *Szent legendájának* egyik mozzanatából fejlődött ki az a hagyomány, hogy *Mikulás* házról-házra jár és a kisgyermektől számon kéri magaviseletüket, továbbá az imádságban és a katekizmusban való készségüket. A jó gyermekeket megjutalmazza, a rosszakat pedig vagy ő maga, vagy a kíséretében lévő *Krampusz* megvirgácsolja. Ennek a virgácsolásnak eredetileg gonoszűző célzata volt. A szokás manapság már szinte csak az ajándékozásra korlátozódott, a közbeeső mozzanatok általában veszendőbe mentek.

Luca (dec. 13.) a *Gergely-naptár* (1582.) előtt az esztendő legrövidebb napja, azaz a téli napfordulat kezdete volt. Ezért kapcsolódik hozzá annyi hagyomány, mert *Luca* hosszú éjszakája a jövő évre szóló varázslatoknak különösen kedvez. *Luca* estjén minden ajtót, ablakot elzárnak, hogy a gonosz ne tudjon bejönni. Nem adnak ki semmit a háztól, nehogy megrontsák vele a családot. *Luca* estjén fognak a *lucaszék* készítéséhez is, amelynek éppen karácsony estjére kell elkészülnie: az éjféle misén

erről meg lehet látni a falu boszorkányait, tehát azokat, akiktől a jövőben óvakodni kell. Az elhárító célzatú szokások mellett az időjárásra következtetnek a *lucakalendáriummal*. A Luca és karácsony között eltelt 12 nap időjárása ugyanis a néphit szerint a következő év 12 hónapjának időjárására utal. Ezért a megfigyeléseket többfelé föl is szokták jegyezni. Az aprójószágokat a gazdasszony hosszú léccel megpiszkálja, hogy szaporák legyenek. Az *Alföldön* tányérban búzát csiráztatnak, amely karácsonyra kizöldül és utána mindenféle rontásról foganatosnak tartják. *Göcsejben* szokásos a *palázolás*, vagy *lucázás*, amikor fiúgyerekek házról-házra járnak és Lucát idézve termékenységet varázsolnak.

Leghangulatosabb népszokásaink közé tartozik adventi estén a *betlehemezés*: jobbra fiúgyerekek jelentgetik házról-házra járva a Megváltó eljövetelét, a kis Jézus születését. A szokás a középkorban a templomi szertartásokhoz tartozott, amire még most is több mozzanat utal, így a betlehemezők papszerű öltözete, értelmetlenül kopott latin szövegrészek, stb. A középkorban ugyanis a hittitkokat sokszor közölték művészi formában (misztériumjátékok, templomok freskóciklusai), a hívek jámbor tanulságára és gyönyörködtetésére. A szertartás később a templomból kikerült és népszokássá honosult. Leginkább gyermekek járják, akiknek dicsérete a néphit szerint különösen kedves és foganatos Isten előtt. A katolikus gyökerű szokás páratlan népszerűségére jellemző, hogy protestáns vidékeken is igen kedvelt.

Lassan elkövetkezik karácsony böjtje, *Ádám-Éva* napja. Egyes adatok szerint ilyenkor adták elő a *paradicsomjátékot*: őszüleink boldog életéről, bűnbeeséséről, az új Ádámnak, Jézus Krisztusnak megígéréséről volt benne szó. A játéknak szerves kelléke volt a tudásfája, amely sok tekintetben a mostani *karácsonyfa* őse. Maga a karácsonyfaállítás szokása népünknel újabb keletű s csak a XIX. század óta terjedt el, az úri osztály közvetítésével, a német nyelvterület felől. A karácsonyfa alá ajándékot is szoktak rakni, mintegy a kis Jézus küldeményeit.

Érdekes karácsonyesti szokás az *ostyahordás*, amely főleg *palóc* és *jász* vidéken virágzik. A kántortanító a hívek hajlékába ostyát küldet. Az ostyahordó gyerekek énekét, továbbá a kántor figyelmét ajándékkal illik viszonzni. Az ostyát

a háznép karácsony estéjén szokta eszegetni. Néhol el is tesznek belőle, vagy a gerendára akasztják és gonoszúzó erőt tudajdonítanak neki. A karácsonyi ostya valószínűleg a középkori *eulógiának*, szentelt kenyérnek csökevénye. Ezt nagy ünnepeken azok a hívek vették magukhoz, akik áldozáshoz nem járultak.

Karácsony este a lakószobát többfelé szalmával hintik fel, hogy minél hasonlatosabb legyen a betlehemi istállóhoz. Az asztal alá szakajtóban vetőmagvakat, takarmányt tesznek, „hogy a kis Jézusnak legyen mire hajtani a fejét.” Ezeket később a jószággal etetik meg, illetőleg a földbe vetik.

A vacsora egyes vidékeken a család férfitagjainak lövöldözésével kezdődik, ami a gonoszok távoltartására szolgál. A vizespohárban piros alma, az asztal közepén zöldelő lucabúza, benne égő gyertya, a születő Megváltó jelképe. A vacsora első fogása mézbe mártott fokhagyma, amelynek gonoszúzó célzata van, majd bableves, mákoscsík, bagolytüdő (főtt aszalt alma), alma, dió. Minden fogásból az első falatot, továbbá a vacsorahuladékokat félreteszik, mert főztjét egész éven át hasznos orvosságnak tartják. A szemetet földre, vagy gyümölcsfákra szórják, hogy bővebben teremjenek. Amint látjuk, a vacsora keresztény átszíneződése ellenére is még igen sokat megőrzött a téli napforduló ősi, kultikus lakomáinak hangulatából. A pogányok ugyanis ilyenkor a nagy evéssel-ivással iparkodtak az ébredező természet hasonló bőségre rávenni, isteneiket megnyerni. Bár a keresztény ember böjtös eledeleiben az engesztelés szándéka nyomul előtérbe, a cél lényegében mégis ugyanaz, mint egykor: az egészség, termékenység mágikus előkészítése és biztosítása az új esztendőben. Vacsora után egészen az éjfélig miséig virrasztanak. Egyes helyeken az ajtót, vagy ablakot nyitva hagyják, hogy a szállást kereső Szent Család ne találjon zárt ajtókra és szívekre. Már magában a virrasztásban is megnyilatkozik a gonoszok távoltartására való törekvés. Országszerte ezt célozza még a pástorok ostorpattogatása, dudálása a zajjütéssel, a kis gyerekek *kántálása*, *koringyálása* pedig a kis Jézus dicséretével. Nagykarácsony éjszakáján, az éjfélig mise idején az élő és élettelen világ egyaránt valami titokzatos jelentőséget és értelmet nyer a néplélek előtt. Iparkodik is minél több tanulságot kiolvasni belőle. *Új jel, új nap* (Jézus Krisztus) támad, amely legyőzi a sötétséget

fejedelmét. A néphit szerint az istállóban nagy fényesség támad, a jószágok, amelyek ott voltak a betlehemi jászolnál, megszólalnak. A kutak és folyók vize egy pillanatra borrá változik és aki ezt a pillanatot eltalálja, egészséget és szépséget adó aranyvizet ihatik belőle. Ugyanekkor almafa alatt állva föl lehet pillantani a megnyílt égbe és hallani lehet az angyalok énekét. A boszorkányok is megszégyenülnek, a lucaszékről fölismerni őket. A házasulandó fiatalság is elő akarja varázsolni sokféle naív, kedves eszközzel boldogságát.

Karácsony másnapjához, *Szent István* vértanú ünnepéhez kapcsolódik egyik legrejtélyesebb népszokásunk, a *regölés*, amely főleg a *Dunántúl* nyugati megyéiben ismeretes. A regölés lefolyása általában a következő: karácsony másnapján legénykékből álló csapatok, a regösök járják be a falut. Mondókájukban *Szent István szolgálainak* nevezgetik magukat. Egy kerek pázsiton legelésző *csodafiú-szarvasról* énekelnek, azután eláldják a gazda jószágait, földjét, a gazdasszony háztartását, a legényeket pedig *összeregölik* a lányokkal. Az egyes szakaszok végén zajjűtés kíséretében refrénszerűen a *hej regő rejtem*-féle szavakat ismétlik. Szolgálatukért ajándék jár.

A regölésben több mozzanatot különböztethetünk meg. Egyik a jókívánságok kifejezése, amely nyilván utal a szokás évkezdő jellegére. A regösök eredetileg varázslók voltak, akiknek a szavakkal kifejezett áldásai, kívánságai az ősi néphit szerint teljesedésbe is mentek. A másik feltűnő mozzanat a *csodafiú-szarvas* emlegetése. Ez nem más, mint Jézus Krisztus. Nem azonos tehát az ősmagyar totemállattal, a csodaszarvassal. Valószínűleg valami középkori misztériumjátékból került az ősi regölésbe.

Szent János evangélista napján (dec. 27.) az ország több katolikus vidékén *bort* szenteltetnek a templomban. Ezt a szentelt bort betegség idején sokféleképpen alkalmazzák és foganatos orvosságnak tartják. Valamikor ilyen szentelt borral kínálták meg búcsúzáskor az útrakelőket, hogy útjukban megmenekedjenek minden bajtól. A *Szent János áldása* ma is a búcsúpoहारat jelenti. A vallásos vonatkozások azonban már kihullottak belőle, pusztán csak az elnevezés maradt meg.

Aprószentek (dec. 28.) napján országszerte ismert szokás a

vesszőzés, korbácsolás. Fiúgyerekek, legények járnak házról-házra és megvesszőzik a kicsinyeket, lányokat, menyecskéket, hogy a következő esztendőben frissek, egészségesek legyenek. Ez a szokás is az évkezdet mágikus hagyományköréhez tartozik: a betegség és ártalom szellemét akarják vele megfélemlíteni, hogy a gyerekek akadálytalanul nőjjenek, a lányok férjhez menjenek, a menyecskék pedig jó anyák legyenek.

A *Szilveszter és újév* napjához fűződő hiedelmek csak az újkor elején alakultak ki, amikor a naptári év vége, illetőleg kezdete ezekre a napokra rögződött. Szokásanyaguk éppen ezért sokban egyezik a karácsonykorúli jeles napok hiedelemvilágával. Szilveszter, esetleg újév napján az ország több vidékén megtaláljuk az *óév temetését*. Így a Somlóvidéken egy legényt öreg embernek öltöztetnek, s egy fiatal gyermek korbáccsal hajszolja végig az utcán. Az öreg az ó-évet, a fiatal pedig az újat jelképezi. Az erdélyi reformátusok az ó-évet kiharangozzák, az újat pedig énekkel üdvözlik a legények fönt a templom tornyában. Általános hiedelem, hogy újév napjának mágikus műveleteivel befolyásolható az egész esztendő sikere. Az újévi köszöntők, boldog újév-kívánások eredetileg varázslatnak számítottak. Az újévi *kongózás*: zajütés, kolomprázás, ostorpattogtatás, lövöldözés egyaránt a gonoszok elriasztására, megfélemlítésére irányul.

Az is elterjedt hiedelem, hogy újév napjának eseményei mintegy előre jelzik, összesűritik az egész újesztendő lefolyását. Ezért korán kelnek, hogy lusták ne legyenek. Egymás iránt megértők és elnézők, hogy békességben élhessenek az egész új esztendőben. Egész kenyér kerül az asztalra, hogy ínséget ne lássanak. Sárgakását, kukoricát főznek, hogy sok pénzüik legyen. Csak disznóhúst esznek, mert a disznó szerencsét túr a házhoz, viszont aprójóságot nem, mert ez szétkaparná a szerencsét. Az újév napján született gyerekből nagy úr lesz.

Vízkereszt napján szokás a *háromkirályok járása*. Ilyenkor rendesen három fiúgyerek jár csákovával a fején házról-házra. Egyikük csillagot tart a kezében. Megemlékeznek a három szent királyról, majd áldást kérnek a ház lakóira. Érdekes régi rákospalotai szokás volt, hogy a legények libasorban egymás gubájának alsó csücskét fogva, táncolva végigjárták az utcákat, mintha a kis Jézust keresték volna. Katolikus vidékeken ezen a napon

kezdődik a házszentelés, amely különösen Székelyföldön bizonyos ünnepélyességgel történik és a néphit ördögűző erőt tulajdonít neki.

Januárban elérkezünk a tél derekához. A nép lassan már a tavaszi, nyári munkára gondol és egyes napoknak, így *Vincének, Pál fordulásának*, később *Gyertyaszentelő Boldogasszonynak, Űszögös Szent Péternek* időjárásához regulákat fűz. Így: *ha megcsordul a Vince, tele lesz a pince. Gyertyaszentelőkor inkább a farkas ordítson be az ablakon, minthogy a nap süssön*, stb. A parasztság élete nagyrészt függ az időjárástól; megfigyeléseinek egyrészét a meteorológia is igazolja.

A katolikusok *Gyertyaszentelő Boldogasszonykor* szenteltetik a gyertyát, Jézus Krisztus jelképét, amelynek a vallásos néphit különös fogamatosságot tulajdonít: ha vihar közeledik, vagy haldokló van a háznál, akkor meggyújtják, hogy a rontó szellemeket messzire riasszák vele.

Balázs napján (febr. 3.) főleg Dunántúl ismeretes a *Balázsjárás*. Megértéséhez szükséges tudnunk, hogy Szent Balázs a középkorban a diákoknak egyik kedvelt védőszentje volt, éppen ezért napját fényesen megünnepelték. Balázst manapság Sümegegen hatan járnak: a generális, a püspök, a kapitány, a mester, a diák és a paraszt. A játék több mozzanatból áll. Először a szereplők bemutatkoznak a házbeliek előtt és magasztalják mesteriségüket. Utána Szent Balázs dicsérete, végül tréfás hangulatú jókívánságok következnek a ház lakóira.

Érdekes *Mátyás* apostol (febr. 24.) *Jégtörő* jelzőjének a magyarázata. A középkorban szokásos volt a szenteket jellemző tárgyakkal ábrázolni, hogy az egyszerű, írástudatlan hívek is rájuk ismerjenek. Így ábrázolták *Szent Mátyást* vértanaságának eszközével, a bárddal. A néphit az idő lassú enyhülését, a hó olvadását kapcsolatba hozta az apostollal, aki megkönyörül az embe-
reken és bárdjával megtöri a jeget, elúzi a hideget.

A *tavasz* a farsangvégi jókedvnek, nagybőjti töredelemnek és a húsvéti örömmek, továbbá a kezdődő mezei munkának ideje. Krisztus szenvedése és dicsőséges föltámadása a néphit szerint a téli álmából ébredező, újjászülető természetet is példázza.

A tavasz mágikus előkészítése voltaképpen már az adventi és karácsonyi szokásokkal, hiedelmekkel és varázslatokkal elke-

dődik, de különösen a *farsangvégi* és *nagyböjti* hagyományokban válik teljessé.

A tél és tavasz jelképes küzdelmét már az ó-év temetésénél láttuk. Ez tovább folytatódik a *télkihordásban*, *téltemetésben*: a falu népe a telet jelképező szalmabábot elégeti, elföldeli, esetleg vízbe dobja.

A farsangvégi jókedv, mulatozás, eredetileg a tavasz eljövételén érzett örömmek volt kifejezése. A lakomák voltaképpen jelképes varázslatnak számítottak, hogy a természet is hasonló bőségben szülessék újjá. A farsangi időszakra ma is annyira jellemző táncos kedvnek eredetileg kultikus célzata volt: a tavasz szellemét akarták vele elővarázsolni.

Nem véletlen az sem, hogy a nép manapság is legszívesebben *farsang* idején ül lakodalmat, mert a fiatal pár jövője, boldogulása és a természet ébredése között titokzatos összefüggést érez. Szégyen tehát a nép szemében, ha valaki *kimarad a farsangból*, azaz házasulandó létére sem tesz eleget a tavasz sürgetésének, a páros életnek. Ezért *hamvazószerdán* még sokfelé élő szokás a *tuskóhúzás*. Bekormozott képű legények tuskót húznak maguk után a falu utcáin. Végül megszégyenítésül valamelyik pártában maradt lány ajtajához kötik.

A tavaszi előkészület a farsangvégi munka ünnepélyességén is meglátszik. Göcsejben húsvétkor morzsolják a vetnivaló kukoricát, főzőkanállal ütögetik a gyümölcsfát, hogy sokat teremjen. A *háromnapokban* (farsang legutolsó napjain) vetett maghoz, ültetett palántához különösen lehet bízni. A böjtbe való áthajlást jellegzetesen mutatja *Konc vajda* és *Cibere vajda*, azaz a farsang és nagyböjt jelképes versengése a legények között.

Amíg a farsangi szokások mágikus jellegét, pogány színezetet a kereszténység nehezen tudta áthasonítani, addig a nagyböjti töredelemben, engesztelésben már a könnyörgés mozzanata uralkodik. A régi böjti fegyelem sokkal szigorúbb volt, mint manapság. Általános volt a *negyvenelés*, azaz a böjtnek az a módja, hogy hamvazószerdától húsvétig csak negyvenszer ettek. Volt olyan is, aki nem pipált, nem ivott bort, nem evett főtt ételt, tartózkodott a házaselettől is. A böjt vezeklő hangulata a ruha színének komolyságán, a fiatalság csöndes multságán is meglátszott: a zeneszó és tánc ilyenkor elmaradt. Valószínű, hogy a

nagyböjt népünknel nemcsak az egyéni vezeklésnek és megtisztulásnak, hanem az Isten előtt való érdemszerzésnek is alkalma, hogy a tavaszi vegetáció minél dúsabb és biztatóbb legyen. Éppen ezért a tavaszi népszokások ősi varázslatai legtöbbször már keresztény színezetű könyörgéssé enyhültek.

A tavaszi jeles napok közül *Gergely* napját (márc. 12.) említsük meg először, amely a gregoriánus naptárreform előtt a tavaszi napéjegylenlőség idejére esett. E nevezetes csillagászati fordulathoz fűződő pogány hagyományok helyettesítésére alakult ki Gergely napjának keresztény képzetköre, főleg a középkori diákszokásokban gyökerező *gergelyjárás*. Ezen a napon a Mátra vidékén még nem is olyan régen ünnepi ruhába öltözött iskolás gyerekek járták be a falut és minden olyan házba betértek, ahol iskolasorba kerülő gyerek volt. A fiúk közül a legelevenebb Gergely pápát személyesítette meg, a többieket Gergely katonáinak hívták. Játékuk első részében Szent Gergely pápáról emlékeztek meg, majd az ő nevében diákká avatták a kisebbeket, végül áldást kértek a házra és lakóira most, a tavaszi munka kezdetén.

A nagyböjti szokások *virágvasárnap* és *nagyhéten* válnak különösen ünnepélyessé és jelentőssé. Virágvasárnap a katolikus egyház az Üdvözítőre való emlékezésül *barkát szentel*, amelynek a katolikus nép égháború és betegség idején foganatos erőt tulajdonít. Palóc vidékeken ma van a *kiszéjárás*, *böjtkihordás*. A falu fiatalsága a telet, ártalmat jelentő szalmabábot, a *kiszét*, vagy *kiszevicét* nagy újjongással a falun keresztül hurcolja, majd megsemmisíti. A szokás a téltemetésnek sajátos változata.

A természet tavaszi újjászületése a természet és az emberi sors titokzatos összefüggése következtében a nép fiát hasonló megújulásra ösztönzi. A tavaszi szokásoknak jórésze éppen ezért *tisztálkodó* (lusztrációs) jellegű, amellyel a tél csapásaitól: sötétségtől, hidegtől, betegségtől akarnak mágikus úton megszabadulni. Ez a művelet nagyhéten történik és nemcsak önmaguk testi-lelki tisztulására, hanem a háztájék rendbeszedésére, a jószágok egészségbentartására is kiterjed.

A *palóc* megtisztítja egész portáját, kihordja az istállót, söpör, tapaszt, meszel, szerszámaikat kifényesíti, megújul az egész

ház. A temetőt, elhalt hozzátartozói sírját rendbehozza. Lélekben is újjászületik, a szentségekhez járul.

Nagycsütörtökön szórványosan, szerte az országban ismeretes a *pilátusverés*. A legények egy bábút kegyetlenül elvernek, majd tüzrevetik. A bábú eredetileg bizonyára a betegség szellemét jelképezte, csak később kerestek neki bibliai elnevezést, hogy az Egyház előtt megtúrt szokás lehessen.

Nagypénteken ugyancsak sokfelé ismeretes szokás a *mosakodás* kint a szabadban, a kútnál vagy a folyónál. Ez a tisztálkodás kultikus célzatú: a testi-lelki bajt akarják lemosni magukról, sőt jószágaikat is megfürösztik, hogy egészségesek és szaporák legyenek. Rendesen nagypéntek hajnalán történik a *féregűzés* is, azaz a ház kártevőinek és élősdieinek (egér, bolha stb.) mágikus uton-módon való elriasztása. Ez Szegeden úgy történik, hogy a ház összes helyiségeit kisöprik, a férgeket jelképező szemetet pedig kiviszik az utcára és kocsinyomon túl öntik le. Göcsejben egyesek a házat kora hajnalban meztelenül, kezükben pálcával fenyegetőzve körülfutják, hogy a férgek elijedjenek.

A *nagyszombati tűzszentelés*, amely ősi pogány szokás meg-nemesítésére került a katolikus szertartások közé, voltaképpen a gonosz szellem megsemmisítését szolgálja.

Húsvét estéjéhez, illetőleg napjához fűződik a *határjárás*, amely sok helyen *Jézus keresésének* liturgikus gyökerű hagyományával keveredett. A határjárás legépebben Székelyföldön maradt meg és abban az ősi hiedelemben gyökerezik, hogy a mágikus célzatú körmenettel körülzárt területet, falut, sikerül minden bajtól megóvni és az égi hatalmak oltalmába ajánlani. A Nyárad vidékén nagyszombat este a falu legénysége összegyűle-kezik határkerülésre. Maguk közül néhány előljárót választanak, akik az egész menetet kormányozzák, majd útnak indulnak. A faluból kivezető út végén elkezdik a zsoldáros énekeket: *Határt rendelt az Uristen . . .* Egy-egy darab út után pihenőt tartanak, amikor az ügyesebb szavú legények felváltva hálaimádságot mondanak, amiért a határt és a falut eddig is megóvta Isten minden veszedelemtől és egyúttal kéri, hogy áldja meg bő termés-sel. Távoztasson el tőlük minden veszedelmet, óvja meg tűztől, víztől, jégesőtől, rosszember szándékától, a barmokat pedig a dög-

vésztől. A lakosságnak adjon erőt, egészséget az ígérkező termés betakarítására. Amikor a szomszéd falu határához érnek, itt mindkét község boldogulásáért kölcsönösen imádkoznak. Ezeket az imádságokat valósággal kiabálják, hogy mindenki meghallhassa, Istennek mintegy biztosan fülébe jusson, a gonosz lélek pedig megriadjon.

Az ország több vidékén ismeretes a Jézus keresésének hagyatkozó szokása, amely még középkori liturgikus misztériumjátékokban gyökerezik, éppenúgy, mint a betlehemezés. A Felső-Ipolyvidéken nagyszombat éjszakáján, éjfél előtt, a templom bejáratánál gyülekeznek a hívek. Ott van a falu apraja-nagyja. A templom ajtaja elé térdelnek és elkezdnek imádkozni, énekelni: Jézus szenvedéséről, haláláról, föltámadásáról, a kenetivő aszszonyokról. Majd a bűnösök megtéréséért, mindenféle károk távolmaradásáért, jótermésért könyörögnek. Azután csöndben fölfejlődik a körmenet. Énekelve mennek a legelső határkeresztig és onnan sorba minden kereszthez, ami a falu határában áll. Mindegyiknél imádkoznak. A legtávolabbi és egyúttal a legutoljára hagyott keresztnél van elhelyezve a feltámadt Krisztus szobormása, amelyet valóságos diadalmenetben visznek vissza a templomba.

A tavaszi vegetációs szokásokhoz tartozik a *locsolkodás* is húsvét másodnapján. A ma már értelmevesztett hagyomány eredeti célzata szerint a női termékenység elővarázsolására irányult.

A húsvéti éledeleknek is — főleg a pirostojásnak, az újjászülető élet jelképének — megszentelő, megerősítő erejük és célzatuk van. A nép szentelménynek tekinti és sok ügyében-bajában alkalmazza őket.

Alig van jeles napja az esztendőnek, amelyhez annyi hagyomány fűződnek, mint *Szent György* (ápr. 24) napjához. Valamennyi az emberi egészség, illetőleg a természet kedvező irányban való befolyásolására irányul. Az ünnep már az európai pogány korban, a római időkben virágozik, különösen a pásztorok ülik meg. Az Egyház, miután látta, hogy az ünnepet, illetőleg a hozzákapcsolódó képzetkört megszüntetni alig lehet, bölcs körültekintéssel erre a napra helyezte Sárkányölő Szent György ünnepét, aki mintegy jelképesen a tél démonját is elpusztítja. Így

iparkodott az ősi pogány hagyományoknak keresztény hangulatot adni.

Szent György napjának főeseménye a jószág első, ünnepélyes kihajtása a mezőre. Ehhez a nagy eseményhez számos mágiikus művelet kapcsolódik. Egyes vidékeken a gazdasszony meztelenül háromszor megkerüli a jószágot, hogy a meztelenségtől megrettent gonosz ne merészeljen a közelébe férközni. Általános hiedelem az is, hogy a bűbájosok Szent György éjszakáján veszik el a *harmatszedéssel* más tehenének hasznát, földjének zsírját. Ilyenkor a bűbájos más földjén fehér lepedővel végighúzza a harmatot. Odahaza kicsavarja és levélvel megitatja a maga tehenét, vagy kenyérdagasztásnál használja fel.

Amíg Szent György napjának hiedelemanyaga inkább az állattenyésztéssel függ össze, addig *Szent Márk* (ápr. 25) a *búzaszentelés* napja, azaz a földművelés érdekeit szolgálja. Az ünnep egy pogány római kultusznak (*Robigalia*) keresztény fejleménye. A búzaszentelési körmenet a határkerülésnek meghatározott rendeltetésű változata. A szentelt búza katolikus népünknek kedvelt szentelménye és betegség, égháború, jószágvész idején foganatos erőt tulajdonít neki.

A fiatalság tavaszi örömnépe május elseje, a *májusfa* állításának ideje. Egyes helyeken minden lánynak külön májusfát állítanak a legények. Vannak viszont faluk, ahol a legényiség csak egyetlen egyet állít a templom előtt.

Az idegenből honosult május elsejénél sokkal mélyebben gyökerezik a magyar népeletben *piros pünkösdi* napja. Az ünnep legrégebbi hagyományai közé tartozik a *pünkösdi király* és *királyné* választás. A múlt század elején többfelé, pl. *Csepregen* löversenyben vetélkedtek a legények. A győztes lett a pünkösdi király, aki a következő pünkösdig sok kiváltságot élvezett. Így, ha lova tilosba tévedt, büntetés nem érte. Ha korcsmába tért, koronafomára font virágkoszorút kapott a lányoktól és azt mulatság alatt a fején hordta. Engedelme nélkül táncot nem rendezhettek, borért nem fizetett.

A pünkösdi királynét *Répcelakon* a falu leányai választják. Választásuk rendesen a legszebb lányra esik. Pünkösdi délutánján fehérbeöltöznek, fejükre koszorút tesznek és a közrefogott királynét lefátyolozzák. Amikor valamelyik ház udvarára

betérnek, énekelni és táncolni kezdenek a királyné körül. A végén a királynét fölemelik és fátyolát magasra tartják e szavakkal: Ekkora legyen a néniék kendere! A szokás termékenységarázsló jellege kétségtelen.

Az egyház, miután az ősi hagyományok mélyen gyökereztek a néplélekben, híveinek azt ajánlotta, hogy a pünkösdi virágzásban a Szentlélek ajándékát ünnepeljék. Így keletkezett egy sajátos népi misztériumjáték, a *pünkösödölés*, amelyet az ország egyes vidékein még most is ismernek. Kodály Zoltán földolgozásában ifjúsági énekkarainknak is kedvelt darabja.

Utolsó tavaszi ünnepnek a katolikusoknál az *Úrnapját*, az ünnepélyes úrnapi körmenetet tekinthetjük, amely eredeti célzata szerint határkerülés volt. Az úrnapi virágot, mellyel a körülhordott Oltáriszentség útját díszítették, a katolikus nép nagy becsben tartja és gonoszszűző erőt tulajdonít neki.

A katolikus faluban többnyire megtaláljuk *Szent Flórián* (máj. 4), *Nepomuki Szent János* (máj. 16) és *Szent Orbán* (máj. 25) szobrát. E szentek jeles hivatást töltenek be a népéletben. A jámbor néphit szerint Flórián *tűzvész*től védi meg a falut, Nepomuki Szent János a *vizenjárók*, utasok védőszentje, Orbánt pedig a *szőlősgazdák* tekintik égi pártfogójuknak. Az Orbán napjához fűződő hagyományok jellemzően világitanak bele a nép ősi hitvilágába. Egyes vidékeken még ma is szokásos, hogy tiszta időben a szent szobrát borral locsolják meg, esetleg fel is köszöntik. Ha esik, akkor viszont meghempergetik a sárban, mert rossz idő esetén nem bízhatnak jó szőlőterméshez.

A mezei munka verejtékes komolysága, nemes odaadása jellemzi a nyári időszakot. Szokásanyaga főleg *Szent Iván* (jún. 24) napja köré csoportosul. Az ősi aratási ünnepben és a katolikusok nyárvégi nagy búcsújárásaiban viszont a hálaadás mozzanata uralkodik.

A *nyári napfordulat* ünnepét minden primitív népnél, amely a természet nagy változásait különösen számon szokta tartani, megtaláljuk. A hozzáfűződő hagyományok olyan mélyen belegyökereztek a néplélekbe, hogy kiirtani nem lehetett őket. Az Egyház tehát alapos megfontolás után ezen a napon (jún. 24) Keresztelő Szent János, népiesen Szent Iván ünnepe révén az eredetileg pogány szokásoknak keresztény értelmet is adott az által,

95. Vőlegény és menyasszony
(Martos, Komárom vm.)

96. Lakodalmi ajándékokat hozó
asszonyok (Boldog, Pest vm.)

97. Vőfély (Martos, Komárom vm.)

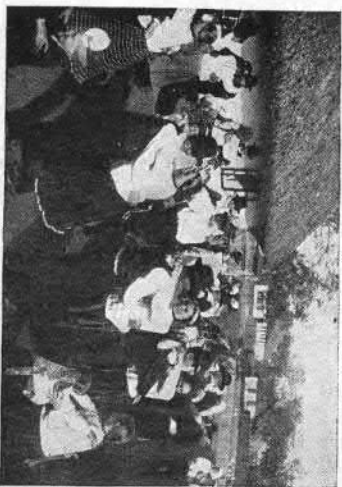
98. Lakodalmi zászló
(Menyhe, Nyitra vm.)

99. Mezőkövesdi lakodalom

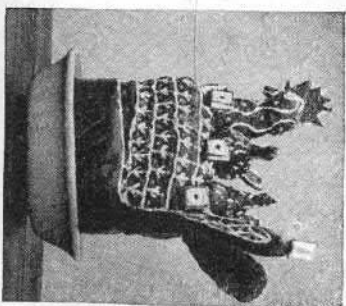
100. A vőlegény kikérése (Boldog, Pesti vm.)

101. Lakodalmi tánc (Boldog, Pesti vm.)

102—103. Lakodalmi kalács és torta (Boldog, Pesti vm.)

hogy az ünneplés középpontjába a pogány szellemek helyett a mennyország egyik jeles szentjét állította. Kétségtelen azonban, hogy ezúttal az ősi mágikus szemlélet szívósabbnak bizonyult és kevésbé alkalmazkodott a keresztény hitvilághoz. Országszerte ismeretes szokás a *Szent Iván tüzének* gyűjtása és átugrálása. A tűznek ugyanis a néphitben tisztító, termékenyítő, gonoszűző hivatása van. Így tehát, aki Szent Iván tüzét átugorja: egészséges marad, a betegség elkerüli, a gonosz lélek rontása sem fog rajta. Tűzugrálás közben a lányokat és legényeket össze szokták énekelni, tehát a *szentiváni ének* eredetileg párosító varázslat volt.

Az aratás nagy elfoglaltsága miatt inkább csak a nyár végén találunk kiemelkedő jeles napokat. *Nagyboldogasszony* (aug. 15) napján egyes katolikus vidékeken gyógyfüvet és virágot szoktak szenteltetni, hogy a belőlük főzött orvosság annál fogatosabb legyen. *Két asszony közét*, vagyis a Nagyboldogasszony és Kisasszony közti időszakot a nép különösen kedvezőnek tartja. Ilyenkor szokott tyúkot ültetni, magbúzáat csépelni.

Egyed napjának (szept. 1) jelentősége tréfás névmagyarázaton alapul. Ezt szokták kérdezni: *Mikor van a túrós csusza nevenapja? Egyed napján!* A disznót ezen a napon fogják hízóba, hogy Egyed nevére való tekintettel, minél jobban feljavuljon.

Az őszi népszokásokban egyrészt a hálaadás (szüreti szokások, búcsújárás Kisasszony ünnepén és Mária nevenapján), másfelől pedig a jövő gazdasági évre való mágikus előkészület csillan meg.

A pásztorok, jószágtartó gazdák az állatok két leghíresebb védőszentjének, *Szent Vendelnek* (okt. 20) és *Szent Dömötörnek* (okt. 25) napját különös fénnel szokták megünnepelni: a jószágot nem fogják be, templomba mennek, áldomást isznak, pászort fogadnak.

Mindenszentek estéje és *halottak napja* a halottak ünnepe. Halottak napjára országszerte kalácsot szoktak sütni, amelyet a koldusok között osztanak szét. Ez a szokás már kereszténnyé enyhült csökevénye annak az ősi hagyománynak, amikor az ételt a halott sírjára rakták, hogy ne éhezzen a másvilágon, mert különben hazajár. Egyes helyeken éjszakára megterítik az asztalt, hogy a halott, akiről az a hiedelem, hogy ezen a napon fölkel sírjából, ne maradjon éhen és így bosszúja ne sújtson az élőkre. Az ételt

másnap szintén koldusoknak ajándékozzák. Halottak estéjén általános szokás a család elhunyt tagjaira emlékeztető gyertyaégetés, amely közös imádság, könyörgés mellett történik.

A novemberi adventelőtti jeles napok közül különösen *Márton* (nov. 11) érdemel említést. A régi századokban Szent Márton napja fizetési, jobbágytartozási, tisztújítási, pázstorfogadási határnap volt, ennek nyomaival itt-ott még most is találkozunk. A Somlóvidéken erre a napra várják az első havat. Ha Márton — akit korábbi katonaeletére való célzással lovon szoktak ábrázolni — fehér lovon jön: enyhe tél, ha pedig barna lovon, azaz ha nem esik hó: kemény tél várható. A Dunántúl több vidékén ilyenkor ludat esznek, csontjából a jövő esztendő időjárására jósolnak.

* * *

A jeles napok évről-évre ismétlődő rendje a parasztleletbe a munka és ünnep egyensúlyát, meleg összhangját viszi bele és így mintegy szertartássá avatja az esztendő feladatait.

A gazdasági év hagyománykincse

A jeles napokon megnyilvánuló ünneplés nem az öncélú pihenést, önfeledt szórakozást szolgálja, hanem szoros kapcsolatban van a parasztlelet munkájával és szükségleteivel. Éppen ebben látjuk a parasztlelet legnagyobb erejét, egyrészt az ünneplés, pihenés közvetlen gyakorlatiasságát, másfelől pedig a mindennapi élet és munka kozmikus keretekbe foglalását, kultuszmagasztalását. A család, föld, jószág virágzása nemcsak az emberi erőtől és akarattól függ, hanem kiszámíthatatlan körülményektől, az égi hatalmak szándékától is. Népünk iparkodik munkáját tőle telhető lelkiismeretességgel elvégezni, de nem feledkezik meg a szellemvilág megnyeréséről sem. Ez a különös kettősség: józan valóságstisztelet és misztikus-mágikus lelkialkat jellemzi népünket a gazdasági év mindennapi életfeladatainak elvégzésénél.

A mezőgazdasági élet hiedelemvilága felöleli, átjárja a mezei munka minden mozzanatát, a trágyázástól kezdve egészen a betakarításig.

A trágya táplálja a földet, neveli a veteményi, már csirájában befolyásolja a termést, fontos tehát, hogy ártó szándék ne férközzék hozzá. A megelőzést, rontás elhárítását szolgálja, hogy naplemente után, két karácsony közt és még egyéb napokon nem jó a trágyát kihordani az istállóból, mert ilyenkor a gonoszoknak különös hatalmuk van a birtokbavételére. A trágya földrehordása is korán reggel történik, amikor még nem járnak az úton. Különösen félnek az asszonyokkal való találkozástól, mert akkor a megtrágyázott föld feltűnően gazos lesz. Ha kedvezőtlen körülmények játszanak közre, egyesek inkább visszafordulnak és megvárják a másnapot. A néphit szerint a bűbajosok már egy szál trágya birtokában magukévá varázsolhatják a vigyázatlan gazda egész azévi termését és így a trágya ereje nem a gazdának, hanem a bűbajosnak földjét fogja táplálni.

Algyőn, mielőtt a gazda a kinnvaló dologhoz hozzáfogna, az udvaron összegyűjti szerszámaikat és imádkozik fölöttük. Más helyeken szenteltvízzel hintik meg a munkaeszközöket.

A szántás-vetésnek is megvannak a maga tiltott napjai, így halottak hete és nagyhét utolsó napjai: ez a tartózkodás a hazajáró lelkektől való félelemben gyökerezik. Az ekevasat, hogy nyomában minél gazdagabb termés fakadjon, egyes helyeken a karácsonyi abrosz alá teszik, farsangi fánk zsírával kenetik, szentelt vízzel hintik.

A vetőmag előkészítése is különleges módon történik: ha az egészséget nem is, de néhány szemet különféle mágikus eljárásoknak vetnek alá. Így a vetnivaló kukoricát azokról a kukoricacsövekről morzsolják le, amelyeket karácsony estéjén az asztal alá tesznek. Máshol farsang utólján napfölkelte előtt, éhgyomorral, szóltanul kell morzsolni. Az uborka-, dinnyemagot zsebben el szokták a búzaszentelésre vinni, mert csak ilyenektől remélnék bő termést. A vetnivaló búzába az aratókoszorú kalászaiból fejtenek. Göcsejben Kisasszony éjszakáján kint hagyják a szabadban, hogy a Mária születésével földreszálló égi harmat szentelje meg. Egyes helyeken anyatejet csöppentenek rá, szentelt vizet, szentelt bort vegyítenek bele.

A vetés ideje természeti megfigyeléseken, évszázados időjárási tapasztalatokon alapszik. Ezekhez a tapasztalatokhoz hozzájárult az illető időszakra eső naptári védőszentek segítségével való

bizakodás is. Egyébként minden tájnak kialakult a maga vallásos és mágikus hagyományokban gyökerező munkarendje. Általában virághéten vetik a virágmagvakat, hogy szépek legyenek. Nagy-héten a tökmagot, hogy nagyranőjjön. Nagyszombaton, amikor a harangok visszajönnek Rómából, azaz a nagypénteki gyász után újra megszólalnak, ajánlatos az uborka- és dinnyemagot vetni, mert így nem üt beléjük a féreg. Általában hajnalban, napkelte előtt kell a vetésbe belefogni, mert az ártószándékú szomszédnak a megkezdett munkán már nincs hatalma. A szántás-vetés a férfiak dolga, mert az asszonyvetette búza gazos, tisztátalan lesz. Legföljebb csak a konyhakerti növények, tehát a gazdasszonyi munkakörrel kapcsolatos vetemények (főleg hüvelyesek) magvait szórhatja el nő. Búzavetés előtt való éjszakán a házastársoknak meg kell tartóztatniok magukat egymástól. A magvető reggel megmosakodik, feltisztálkodik, mielőtt munkához fogna. Olykor böjtöl is, vagy imádkozik. Egyes helyeken vetés elején a gazda egy marék búzaszemet a gonoszoknak, egy marékkal pedig a szegényeknek szór el, hogy ezzel mintegy biztosítsa jóindulatukat. Munkaközben nem szabad beszélgetni, hátranézni, mert akkor a vetés is fejlődésében hátramarad. *Csépán* a vetés végén agyonvert varjút tűznek karóra, hogy ezzel az elrettentő példával a kártévő madarakat elriasszák a földről. Erdély egyes vidékein a gazdasszony este meztelenül megkerüli a friss vetést, hogy a jégverés és egyéb természeti csapás elől elzárja. Katolikus vidéken általános, hogy szentelt barkát, úrnapi virágot és egyéb szentelményeket szűrnak vagy ásnak a földbe, hogy a gonoszokat távoltartsák velük. Már szó volt a tavaszi jelesnapok termésvarázsló jellegéről, mindazokról a szertartásokról és hiedelmekről, amelyek a zsendülő természet, a fejlődő anyaföld megoltalmazására irányulnak.

Nincs munka, amelyet népünk olyan áhítatos komolysággal, szinte vallásos odaadással végezne, mint az aratást. Az életnek, a kenyéradó búzának kijáró kultikus tisztelet az aratáshoz fűződő szokásokon is meglátszik. *Göcsejben* az aratás kezdetén az aratók térdepelve imádkoznak. Két gabonaszálat derekukra kötnek és ez mindaddig ottmarad, míg magától le nem esik. Az *Alföldön* főleg az idősebbje szent énekeket énekel az Oltáriszentség csodájáról, vagy az evangéliumi magvetőről. A *Rábadéken* a kaszás munkájának megkezdése előtt kaszájával keresztet vet a leve-

gőbe. Az utolsó búzaszálát Szent Mihály lovának szentelik föl, nehogy még az aratás esztendejében Szent Mihály lovára kerüljön az arató, aki a néphit szerint akkor is hamarosan meg fog halni, ha kötetlenül hagyott egy kévét.

A régi parasztélet derűs komolysága az arató ünnepek hálaadásában nyilvánul meg. Aratás végén az aratók az ország több vidékén díszes aratókoszorúk és aratókeresztek alatt vonulnak haza, miközben jókedvűen dalolnak. Otthon megvendégelik őket, végül pedig zeneszónál táncra is perdülnek. Sokfelé élő szokás, hogy az aratókoszorút vivő lányt vagy legényt leöntözik. Ez nem más, mint jelképes idővarázslás, hogy az időjárás a jövőévi termésnek is kedvezzen. *Borbándon* (Alsófehér vm.) a keresztet, amelyet aratás végén ünnepélyes menetben visznek haza, őszi vetéskor a föld közepére tüzik gonoszűző céllal. Sajátos szokás él *Lakócsán* (Somogy): az aratás legvégére a legszebb darab búzát hagyják meg és ott csinálják a „Jézust”. Ebben keresi ki a gazdasszony azt a búzátövet, amelyen három egyforma növéssű, szép, egészséges kalász termett. Ha megtalálta, piros szalaggal, vagy fonállal a kalászok alatt összekötözi mindhármát. Ez lesz a Jézus. A Jézus körüli búzát ezután sarlóval vágják le, kévékbe kötözik és lefektetik az állva hagyott Jézus elé. Ezután mindnyájan letérdelnek és imádkoznak. Munka végeztével a Jézust hazaviszik és a ház falán a képek alatt a szögre akasztják. Féltve őrzik az újabb vetésig, amikor kimorzsolják belőle a szemet és a vetőmag közé keverik, hogy jó termésük legyen. Az új búzából egyébként katolikusoknál először ostya, reformátusoknál pedig úrvacsorakenyér készül. Az új kenyérből elsőnek a koldusokat szokta megvendégelni a gazdasszony. Valamennyi szokásban az áldáskérés mozzanata uralkodik.

Az Utolsó Vacsora misztériuma az aratás mellett a szüretet is megszentelte. A kenyér és bor nemcsak a megváltásra emlékeztet, hanem a parasztélet munkájának is jutalma egyúttal. *Adjon Isten bort, búzát, békességet* — mondja az ősi magyar jókívánság.

A szüreti jókedvben az évi munka befejezésén érzett öröm is kifejezésre jut. Egyes töredékes szokásokból, így a *borkirály* választásából, a szőlőkoszorú körülhordozásából arra következtethetünk, hogy a régi magyar szüretnek gazdag hagyomány-

kincse volt, amelyből természetesen a mágikus mozzanatok, varázsló eljárások sem hiányoztak. Általános szokás még ma is, hogy a szüretelés harangszóval, mozsarak durrogtatásával kezdődik. Ez nemcsak a mámoros örömnök kifejezése, hanem gonosz-űző célzata is van.

A földművelés hiedelemvilága mellett néhány szóval utalunk a magyarság két ősfoglalkozásának: a *halászatnak* és *állattenyésztésnek* mágikus-kultikus hátterére is.

A halászat különösen tisztos mesterség volt, mert Jézus Krisztus és az apostolok is egyszerű halászberek voltak. A bőséges halfogás érdekében a kenesei református halászok a katolikus templom harangkötélét levágják, felfejtik és a fonalat hálójukba kötik, abban a hiszemben, hogy a szentelt kötél szerencsét hoz. Országszerte általános tilalom, hogy a hajón halászat közben nem szabad káromkodni. Akinek valami káromló szó mégis kicsúszik a száján, annak nem szabad addig hálóhoz nyúlni; míg vagy gyertyát nem vett az oltárra, vagy pedig meg nem csapták. A halászok védőszentjüknek, Nepomuki Szent Jánosnak, más helyeken Péter-Pálnak napját is meg szokták ünnepelni. A bajai vízimolnárok és halászok ilyenkor *Szent Jánost* szoktak *ereszteni*. A szent szobrát feldíszített csónakra tették és este, fényes kivilágítás meg bandaszó mellett végigvitték a vízen, majd köszönőket mondva, visszatértek vele a kápolnába.

A jószág, egészségének és szaporodásának biztosítására irányuló hiedelmekkel, továbbá a pásztorok varázslataival a jeles napokon sűrűn találkoztunk. A legeltető állattenyésztés virágjában, amikor Szegeden kihajtották tavasszal és a pusztán megolvasták a barmot és ménest, a ferencesek és minoriták gárgyánját is kivitték magukkal oda és ott a jószágokból néhány darabot kiválasztottak és fölajánlották a számukra. Az ajándék fejében aztán misét szolgáltak. Egyáltalán a jószág kihajtása a tavaszi mezőre bizonyos ünnepélyességgel: misével, mulatsággal történt. Hasonlóképpen végződött az őszi hazatérés is. Így a juhászok védőszentjüknek, Szent Dömötörnek napján ünnepeltek. Ugyancsak Szegeden így történt a *dömötörözés*: a tanyai pásztorok zászló alatt vonultak be a városba. Utánuk felbokrétázott juhászlegények terelgették az ajándék fehér bárányokat. A menyecskék pedig ropogásra sült fonatos kalácsot és szőlőt hoztak. Mise és prédikáció

után a plébános átvette a juhászok ajándékát. A bürgepaprikásból, lepényből álló díszebédet menyecskék és lányok szolgálták fel, akiket a juhászlegények dudaszóval kísérték a konyhából az ebéd színhelyére. Ebéd után szintén dudaszó mellett táncraperdült mindenki, olykor a tisztelendő urak is.

A gazdasági élet hagyománykincsén is visszatükröződik a néplélek sajátos magatartása: a természeti jelenségeket, termelő munkát nem tekinti pusztán anyagi, mechanikus folyamatnak, hanem a lelkes és lelketlen világ, ember és természet kozmikus összefüggését és kölcsönhatását érzi ki belőlük.

Végére értünk vizsgálódásainknak. Rövidre fogott, sietős áttekintésünkben is kitűnik, hogy a magyar népszokásokban több réteg, főleg ősi pogány hagyaték és keresztény képzetvilág keveredik egymással. Rendre láttuk, hogy a gazdasági élet, jeles napok, három szükség (születés, házasság, halál) ősi mágikus jellegét az Egyház általában nem törölte el, hanem szentségeivel és szentelményeivel keresztény jelentést iparkodott adni nekik. Az *anima naturaliter christiana* (= a lélek természeténél fogva keresztény) elve bölcs megértésre, mérsékletre kötelezte az Egyházat. Egyrészt jól tudta, hogy ezek a hagyományok és hiedelmek az örök emberinek sajátos megnyilatkozásai, másfelől pedig megérezte, hogy nélkülözhetetlen közösségképző erő, életformáló energia van bennük. A népiség és kereszténység benső szövetségre lépett egymással: a régi, pogány magyar hagyományok, primitív hiedelmek alkalmazkodnak az új hithez, a kereszténység meg gyakorlatban hozzájárult a régi hiedelemvilág kiegyenlítéséhez, megőrzéséhez és fenntartásához. Egyik-másik hiedelmünk, szokásunk (tuskóhúzás, nagypénteki mosakodás, halotti szokások stb.) már a néplélekben is értelmét veszítette és bizonyára régen kipusztult volna, ha nem tapadt volna a keresztény ünnepkörhöz.

Kétségtelen, hogy az Egyház ünnepeihez és szentségeihez fűződő magyar néphagyományok sok rokonságot mutatnak a többi európai, főleg pedig a környező népek megfelelő hagyománykincsével, azonban itt is sajátos magyar fejleményekkel, jelentős helyi változatokkal dicsekedhetünk (regölés, Jézus keresése, dömtörözés stb.). Érdekes, hogy ezek között a keresztény ihletésű szokások között is vannak olyanok, amelyek a római ka-

tolikus kultuszból (betlehemezés, pünkösödés, népies szentelvények stb.), kisebb részben protestáns hagyományokból (szilveszterezés) sarjadtak, viszont mások a *bizánci* kultúrkörben gyökereznek (vízkeresztí vízszentelés, karácsonyi szokásaink egyrésze stb.), tehát a nyugati és keleti kereszténység hatása egyaránt érvényesült.

A magyarság hagyománykincse közelebből — főleg a közös vallás és a majd évezredes együttélés következtében — a környező szláv népekével mutat hasonlóságot (balázsjárás, gergelyjárás, pünkösödés, gazdasági ciklus stb.), tehát az európai összefüggések mellett még külön *középeurópai népi kultúrkör*ről is beszélhetünk.

Végül található a magyar néphitben és népszokásokban olyan elemek is, amelyeket még keletről hoztunk magunkkal, tehát legsajátosabb értékeinknek tekinthetjük őket (a regölés egyes mozzanatai, babonavilágunk: táltos, vasorrú bába, házassági szokásaink egyrésze stb.). Ezeket éppen a hagyományörző parasztság tartotta fenn egészen napjainkig.

* * *

A parasztélet rendjéből, népszokásaink színes változatosságából a régi magyar közösségi élet, őseink patriarkális világa tárul elénk. Az ünneplésnek és munkának e kötött rendjét, naív-magasztos jelképeit, kultikus légkörét csak az avatatlan érezheti nyomasztónak és céltalannak. Téved, aki azt hiszi, hogy az életnek e klasszikus fegyelme, az íratlan előírások serege a népéletet megbénította. Éppen ellenkezőleg: az élet fenséges titkaiba és feladataiba visz bele kozmikus értelmet, ritmikus rendet, amikor hangsúlyozza bennük Istennek parancsát és az ősöknek tisztes tanítását. Ezzel a munkát kiemeli a robot sívárságából, a pihenést megmenti az unalomtól, az ünneplést a szórakozássá fajulástól. Így tekintve a dolgot, parasztéletünk egész rendje méltó arra, hogy ne csak érdekességeit vegyük észre, hanem meglássuk benne a magyarul átélt humánmot is. Gyönyörködünk szépségében, tanulságait pedig szívleljük meg.